

Cartea albă privind reintegrarea educațională a regiunii transnistrene

Reflecții și direcții de acțiune

Promo-LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

 Fundația
Soros
Moldova

 NED

NATIONAL
ENDOWMENT
FOR
DEMOCRACY

SUPPORTING FREEDOM AROUND THE WORLD

Chișinău, 2026

Autoare: Mihaela Șerpi
Au contribuit: Vadim Vieru, Nicoleta Hriplivii
Coordonatoare de ediție: Olga Manole
Design și machetare: Marina Bejenari

Documentul a fost elaborat de Asociația Promo-LEX cu suportul financiar oferit de Fundația Soros Moldova și de National Endowment for Democracy. Opiniile exprimate în document aparțin exclusiv autorilor. Acestea nu pot fi interpretate sub nicio formă ca reflectând opinia și poziția Fundației Soros Moldova și a National Endowment for Democracy.

Cuprins

Acronime	4
Introducere	5
Capitolul 1. Starea sistemului educațional din regiunea transnistreană și provocările reintegrării	7
1.1 Rețeaua instituțiilor educaționale	7
1.2 Populația preșcolară și școlară	8
1.3 Forța de muncă a sistemului educațional	10
1.4 Finanțarea educației	12
1.5 Rusificarea sistemului educațional	13
1.6 Militarizarea, ideologizarea și politizarea educației	17
1.7 Structurile educaționale paramilitare	18
1.8 Politica de tineret	19
1.9 Responsabilitatea cadrelor didactice și a persoanelor cu funcții de conducere	22
1.10 Educația acordată copiilor cu nevoi speciale	23
1.11 Situația copiilor orfani sau fără îngrijire părintească	24
1.12 Situația copiilor din instituții de tip închis	25
Capitolul 2. Gradul de pregătire al autorităților pentru reintegrarea educațională	27
2.1 De la măsuri punctuale la necesitatea unei strategii de reintegrare educațională	27
2.2 Deficiențele arhitecturii instituționale	28
2.3 Domenii cheie pentru intervenții strategice	29
Capitolul 3. Calea de urmat	35
Bibliografie	37

Acronime

ANCE – Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare

BPR – Biroul politici de reintegrare

CES – cerințe educaționale speciale

MEC – Ministerul Educației și Cercetării

MC – Ministerul Culturii

ONU – Organizația Națiunilor Unite

rmn – „republica moldovenească nistreană”

USD – dolar american

Introducere

Educația este esențială pentru construirea și consolidarea unei societăți reziliente, incluzive, inovatoare și ancorate în valorile democratice. Rolul său devine cu atât mai strategic în cazul tranziției către democrație al țărilor sau regiunilor care s-au aflat perioade îndelungate sub controlul unor regimuri autoritare. În contextul regiunii transnistrene, reintegrarea și reformarea sistemului educațional vor constitui unul dintre pilonii fundamentali ai proceselor de dezocupare și democratizare. Acest proces nu se va limita la preluarea controlului administrativ asupra instituțiilor de învățământ și la modernizarea infrastructurii educaționale, ci va presupune o transformare profundă și de lungă durată, orientată spre readucerea copiilor, tinerilor și a populației în ansamblu în spațiul lingvistic, civic, informațional și cultural al țării.

Complexitatea acestui proces este amplificată de starea actuală a sistemului educațional din regiune. Învățământul este afectat de un cumul de probleme cronice: ideologizarea, politizarea, rusificarea și militarizarea educației; subfinanțarea sistemică; infrastructura precară; niveluri ridicate de analfabetism funcțional; criza de cadre didactice calificate; curriculum depășit și nealiniat cerințelor pieței muncii. Aceste disfuncționalități sunt deosebit de acute în școlile mici din mediul rural, care deservește comunități dezavantajate. O atenție distinctă va trebui acordată copiilor aflați în situații de vulnerabilitate, inclusiv copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), copiilor orfani sau lipsiți de îngrijire părintească, copiilor înrolați în structuri educaționale paramilitare și celor plasați în instituții de tip închis. Situația acestor grupuri evidențiază necesitatea unei abordări multidisciplinare în procesul de planificare și coordonare a reintegrării educaționale.

În eventualitatea dezocupării regiunii transnistrene, statul va trebui să realizeze o evaluare riguroasă a stării sistemului educațional. Pentru a asigura continuitatea administrării și funcționării școlilor, ar putea fi necesară instituirea unor aranjamente temporare de tranziție. În mod prioritar, transformarea educației va trebui să fie fundamentată pe procese de democratizare, dezideologizare și demilitarizare, sprijinirea învățării limbii române, promovarea culturii naționale și dezocuparea cognitivă a populației. Remodelarea valorilor, percepțiilor și atitudinilor formate sub ocupație va fi un factor determinant pentru succesul reintegrării. În prezentul document, dezocuparea cognitivă este utilizată în sensul definit de „Strategia pentru dezocuparea cognitivă a Crimeei”, aprobată de Misiunea Președintelui Ucrainei în Republica Autonomă Crimeea¹. Conceptul reprezintă un ansamblu de măsuri strategice, operaționale și tactice, planificate și implementate de diverși actori, cu scopul de a pregăti, orienta și evalua procese de transformare pe termen lung în plan politic, societal și psihologic. Aceste procese urmăresc remodelarea conștiinței, a valorilor sociale, a viziunii asupra lumii și a comportamentului civic al populației, contribuind astfel la restabilirea deplină a ordinii constituționale.

Moștenirea celor peste trei decenii de ocupație rusă va produce efecte pe termen lung, iar abordarea acestor realități impune o viziune strategică, fundamentată pe un cadru coerent de politici sectoriale de reintegrare. Necesitatea unei pregătiri temeinice pentru acest demers este accentuată atât de lipsa experienței statului în administrarea unor procese complexe de dezocupare și reintegrare a teritoriilor aflate îndelung sub ocupație rusă, cât și de absența unei strategii dedicate reintegrării educației. Chiar și în lipsa controlului efectiv asupra regiunii, autoritățile pot avansa procesul de reintegrare prin consolidarea capacităților de planificare și elaborare a politicilor sectoriale, instituirea platformelor de dialog interinstituționale și pregătirea cadrului legal necesar gestionării unui eventual

proces de tranziție. În plus, autoritățile pot iniția intervenții strategice pe malul drept al Nistrului, cum ar fi pregătirea societății pentru reintegrare, dezvoltarea unei politici distincte de memorie privind războiul moldo-rus și ocupația rusă post-1992, facilitarea accesului la produse și servicii culturale în limba română, sprijinirea învățării limbii române în rândul copiilor din teritoriul ocupat și susținerea integrării socio-culturale a studenților originari din regiune.

Această Carte Albă constituie o primă contribuție la deschiderea unei dezbateri oneste și ample privind nivelul de pregătire al statului pentru reintegrarea regiunii transnistrene pe dimensiunea educațională. Documentul este elaborat într-un context favorabil avansării agendei de reintegrare și important pentru consolidarea parcursului european al Republicii Moldova.

Analiza se bazează pe cercetare documentară, examinarea datelor publicate de structurile transnistrene ilegale, analiza cadrului normativ și instituțional, precum și pe răspunsurile oferite de autoritățile constituționale la cereri de acces la informații de interes public. Au fost analizate răspunsurile Ministerului Educației și Cercetării (MEC), Ministerului Culturii (MC), Agenției Naționale pentru Curriculum și Evaluare (ANCE), Biroului politici de reintegrare (BPR) și Academiei de Științe a Moldovei. Documentul include, de asemenea, referințe generale la practici din țări care se confruntă cu provocări similare – Ucraina și Coreea de Sud. Este important de precizat că datele publice disponibile privind sistemul de învățământ din regiunea transnistreană provin exclusiv din surse publicate de structurile transnistrene ilegale. În lipsa accesului la mecanisme independente de verificare, veridicitatea acestor informații nu poate fi confirmată.

Cartea Albă este structurată în trei capitole. Primul capitol analizează starea sistemului educațional din regiunea transnistreană și provocările reintegrării, oferind un diagnostic al principalelor vulnerabilități structurale. Al doilea capitol evaluează gradul de pregătire al autorităților constituționale pentru reintegrarea educațională. Sunt examinate deficiențele cadrului instituțional, inclusiv golurile de responsabilitate, lipsa unui mandat clar și a mecanismelor de coordonare interinstituțională. Capitolul identifică, de asemenea, domeniile strategice în care autoritățile pot interveni înainte de restabilirea controlului constituțional asupra regiunii. Capitolul final formulează recomandări adresate Guvernului Republicii Moldova, inclusiv BPR, MEC și MC, axate pe dezvoltarea cadrului instituțional și strategic de politici publice necesar pregătirii reintegrării educaționale.

Documentul are un caracter exploratoriu și nu urmărește formularea unor soluții sau scenarii pentru reintegrarea educațională. Obiectivul său este identificarea principalelor zone critice care necesită analiză suplimentară, planificare strategică și intervenții coordonate. Opțiunile de politici, scenariile de tranziție și soluțiile operaționale urmează să fie dezvoltate într-un cadru guvernamental amplu, cu implicarea instituțiilor competente, a mediului academic, a societății civile și a experților independenți.

Notă privind terminologia: Utilizarea în acest document a unor termeni precum „minister”, „guvern rmn”, „lege rmn” sau a altor denumiri atribuite structurilor transnistrene ilegale nu implică legitimarea ori recunoașterea de jure a acestora, a funcțiilor exercitate în cadrul lor sau a documentelor pe care le emit. Denumirile exacte ale acestor structuri și funcții sunt folosite cu titlu de excepție, exclusiv în scopul identificării precise a surselor analizate.

Capitolul 1.

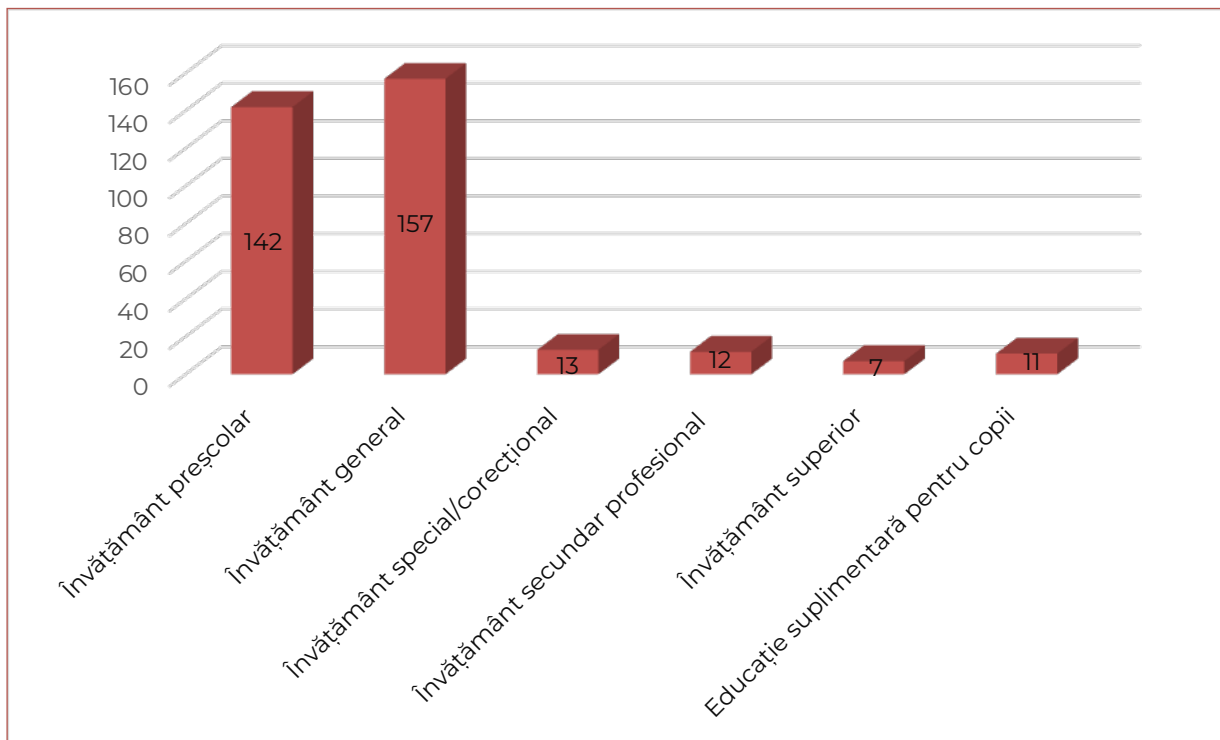
Starea sistemului educațional din regiunea transnistreană și provocările reintegrării

Această secțiune oferă o imagine de ansamblu asupra sistemului de învățământ construit de regimul de ocupație de la Tiraspol, pentru a evidenția particularitățile sale, contextul educațional și informațional local, precum și provocările care ar putea apărea într-un eventual proces de reintegrare. Totodată, secțiunea include trimiteri generale la experiența unor state care au trecut prin procese similare sau se confruntă cu situații comparabile, precum Ucraina, ale cărei practici și lecții pot fi relevante pentru contextul Republicii Moldova.

1.1 Rețeaua instituțiilor educaționale

La începutul anului de învățământ 2025-2026, în regiunea transnistreană funcționau 342 de instituții de învățământ aflate sub controlul regimului de la Tiraspol². Majoritatea (87%) sunt instituții de educație timpurie și de învățământ general. Repartizarea instituțiilor de învățământ pe niveluri educaționale este prezentată în Figura 1.

Figura 1. Structura rețelei instituțiilor de învățământ în 2025

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

Din perspectiva distribuției teritoriale, dintre cele 142 de organizații de învățământ preșcolar, 94 funcționează în mediul urban, iar 48 în mediul rural. În ceea ce privește instituțiile de învățământ general, 69 sunt amplasate în mediul urban și 88 în mediul rural³. Depopularea accelerată a regiunii din ultimele trei decenii a dus la apariția unui număr tot mai mare de școli mici, fapt care afectează în mod direct calitatea procesului educațional. Rata de

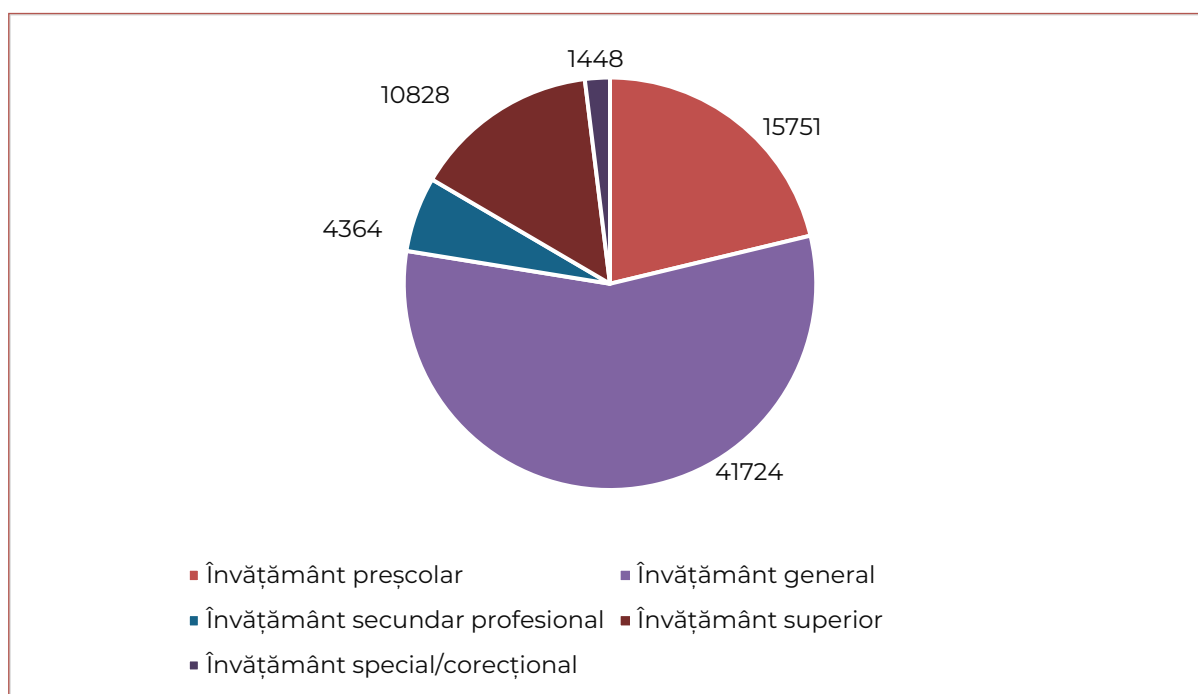
ocupare a grădinițelor la nivelul întregii regiuni este de 58,5%⁴. În învățământul general, 86 de instituții sunt școli mici, unele dintre ele având doar trei sau patru elevi^{5,6}. Rata de ocupare a școlilor din zonele urbane depășește 58%, în timp ce în localitățile rurale atinge doar 27%⁷.

În învățământul superior, 75% (8 154) dintre studenți sunt înmatriculați la Universitatea „T. G. Șevcenco”, cea mai mare instituție universitară locală, care include opt facultăți, două institute și două filiale, situate în Bender și Râbnîța⁸. Restul instituțiilor de învățământ superior au un profil specializat, acoperind domenii precum „dreptul”, sectorul militar, artele și medicina.

1.2 Populația preșcolară și școlară

La începutul anului 2025, numărul copiilor (cu vârsta între 0 și 18 ani) a constituit 64 096 de persoane. În anul de studii 2025-2026, sistemul educațional al regiunii cuprindea 74 115 de copii și tineri peste 18 ani, înscriși la toate nivelurile de învățământ⁹. Figura 2 ilustrează structura populației școlare din regiunea transnistreană pe niveluri educaționale.

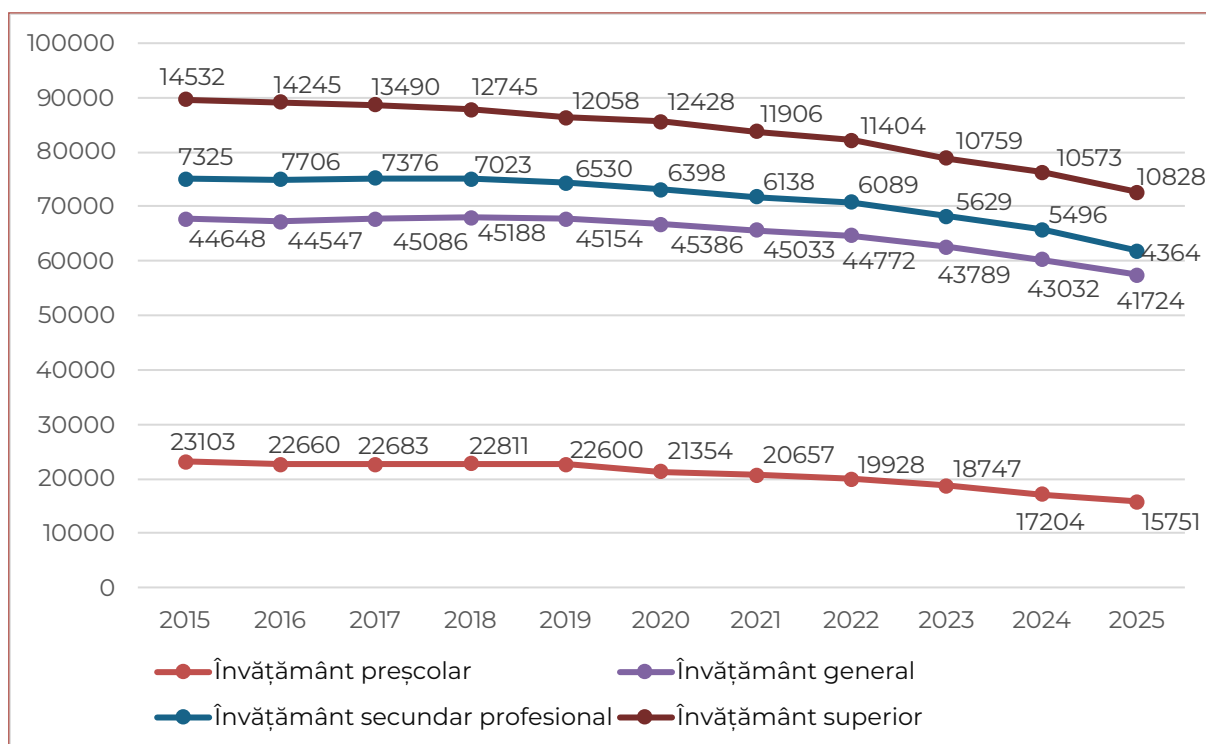
Figura 2. Structura populației școlare în 2025

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

Exodul continuu al copiilor și tinerilor rămâne o tendință persistentă, care se va accentua în anii următori, în special în contextul agravării situației socio-economice din regiune. În ultimii 10 ani, numărul copiilor cu vârsta între 0 și 18 ani s-a redus cu 33%^{10,11}. Declinul se observă în toate nivelurile educaționale. Între anii 2015 și 2025, numărul copiilor din instituțiile preșcolare s-a redus cu 31%, cel al elevilor din învățământul general – cu 6,5%, iar numărul studenților din învățământul profesional secundar și superior a scăzut cu 40% și, respectiv, 25%^{12,13}.

Figura 3. Dinamica numărului de elevi și studenți în sistemul educațional, 2015-2025

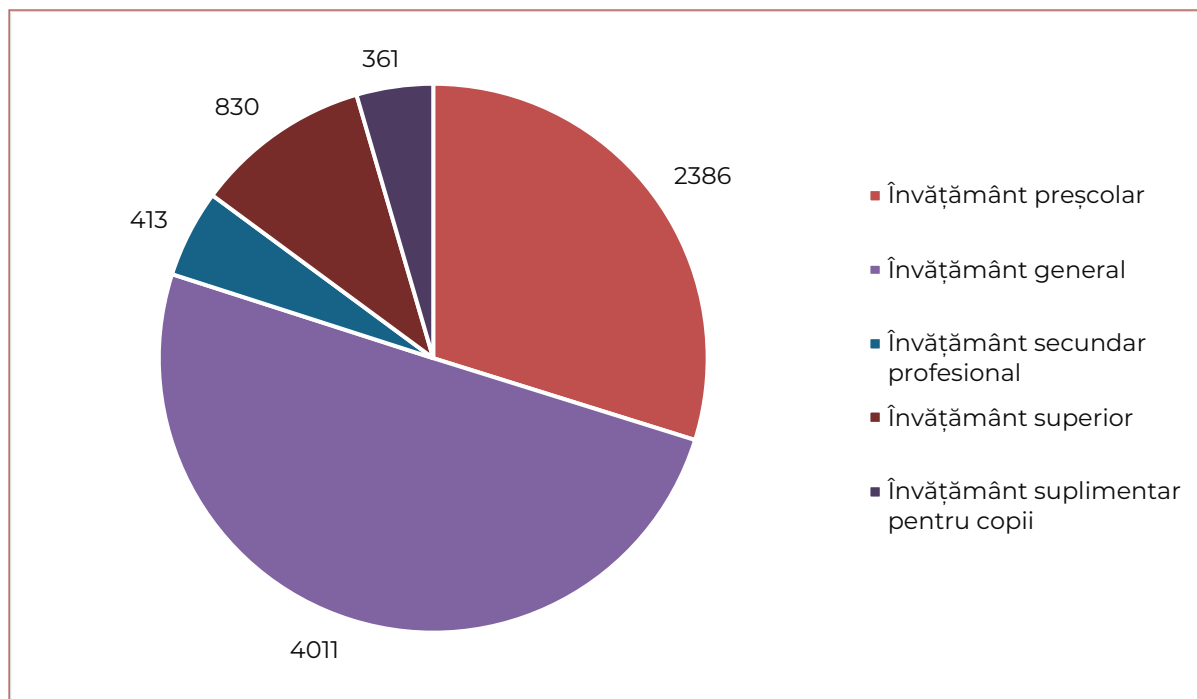
Sursa: realizat de autor în baza rapoartelor publicate de „ministerul educației” din Tiraspol în [2017](#), [2020](#), [2025](#)

Din cauza evoluțiilor demografice și a crizei economice acute, menținerea rețelei școlare în forma actuală va duce la apariția unui număr mai mare de școli mici, la distribuirea tot mai ineficientă a resurselor și, în final, la degradarea calității educației.

1.3 Forța de muncă a sistemului educațional

În anul 2025, în sistemul educațional activau 17 215 de angajați, dintre care 8 016 (46%) reprezentau cadre didactice, 8 203 (48%) personal administrativ și auxiliar, iar 996 (6%) ocupau funcții de conducere¹⁴.

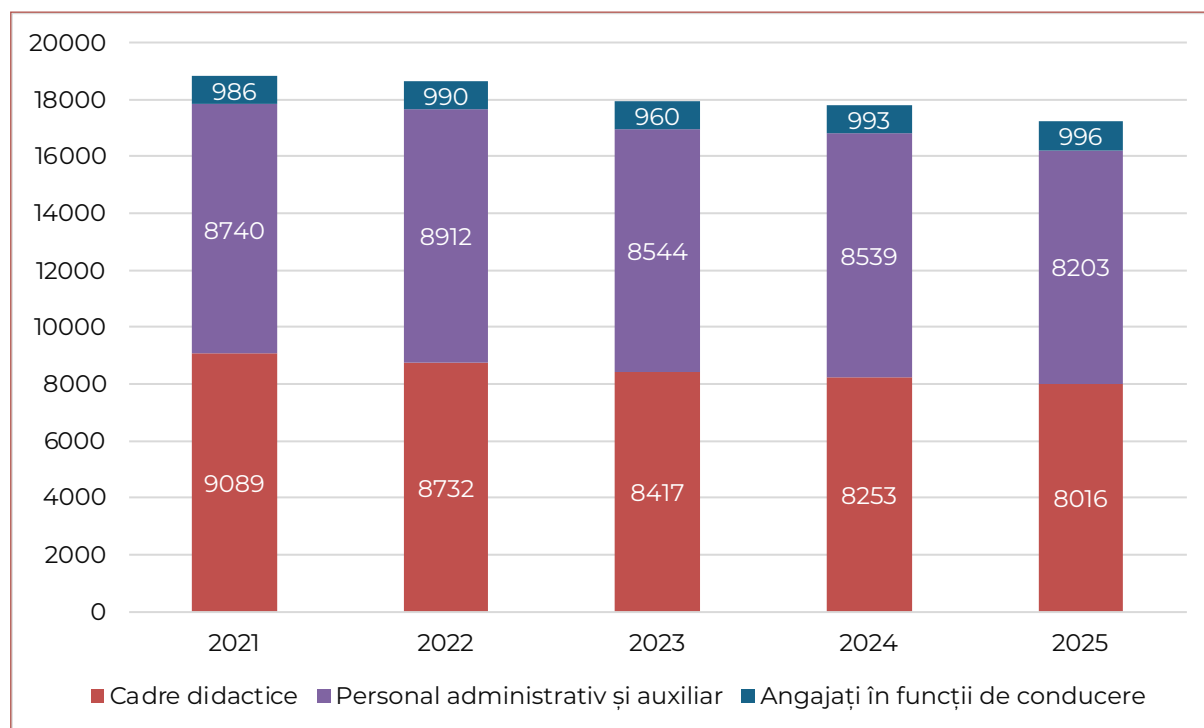
Figura 4. Repartizarea cadrelor didactice pe nivele educaționale în 2025

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

Datele publicate de structurile de ocupație relevă o diminuare constantă a persoanelor angajate în sistemul educațional. În perioada 2021-2025, numărul total al acestora a scăzut cu 8,5%. Numărul cadrelor didactice a scăzut cu 11,8%, iar a personalului administrativ/auxiliar cu 6,1%. Din cauza deficitului de cadre didactice, începând cu 1 septembrie 2026, studenții de la specialitățile pedagogice vor putea fi angajați în calitate de profesori după finalizarea anului III, în baza unei diplome de studii superioare incomplete¹⁵. Angajarea studenților înainte de finalizarea studiilor pedagogice indică nu doar un deficit acut de cadre didactice, ci și incapacitatea sistemului de a atrage și menține personal calificat, cu implicații serioase asupra calității actului de predare.

Figura 5. Evoluția numărului de angajați în anii 2021-2025

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

Sistemul educațional se confruntă cu probleme persistente privind calitatea pregătirii și calificării personalului didactic. În 2025, ponderea angajaților fără grad didactic a fost semnificativă: 36,7% în învățământul preșcolar, 29,3% în învățământul general, 27,1% în învățământul profesional secundar și 30,8% în învățământul superior. Totodată, 835 de persoane (10,4% din total) predau discipline pentru care nu dețin studii de specialitate, cu ponderi mai mari în învățământul preșcolar (17,4%) și în învățământul suplimentar/extrașcolar (17,2%), urmate de învățământul general (8,1%), profesional secundar (6,8%) și superior (0,8%)¹⁶. Fenomenul este mai pronunțat în școlile cu efective reduse, unde disciplinele de bază sunt predate inclusiv de educatori din învățământul preșcolar sau de persoane cu alte specializări¹⁷. Această problemă persistă de mai mulți ani. Încă din 2014, „ministerul educației” a recunoscut public deficitul de cadre didactice calificate, descriind amploarea fenomenului drept „șocantă”. Datele pentru mediul rural indicau că 23% dintre profesorii de fizică, 48% dintre profesorii de chimie și 38% dintre profesorii de istorie nu aveau studii de profil¹⁸.

Numărul mare de cadre didactice fără studii de specialitate sau cu pregătire îndoielnică afectează în mod direct calitatea educației. Așa-numitul „minister al educației” de la Tiraspol a recunoscut existența unor discrepanțe majore între notele acordate și nivelul real al cunoștințelor elevilor. De exemplu, la admiterea din 2022 la Universitatea „T. G. Șevcenco”, 43,2% dintre candidați nu au reușit să confirme notele din certificatele școlare, printre ei fiind inclusiv elevi distinși cu medalii de aur și argint pentru rezultate academice¹⁹.

O altă problemă persistentă este îmbătrânirea corpului didactic. În ultimii cinci ani, numărul cadrelor didactice aflate la vârsta de pensionare¹ a crescut cu 6,7% (279 de persoane)²⁰. Aproape o treime dintre profesori au vârsta de pensionare, în timp ce numărul tinerilor specialiști scade constant. Vârsta medie a personalului didactic este de 53 de ani. Ponderea cadrelor didactice de vârstă pensionară este de 22,3% în educația preșcolară, 34,3% în învățământul general, 24,4% în educația suplimentară și 31,4% în învățământul superior²¹. În 2022, reprezentanții „ministerului educației” au admis că ponderea tinerilor specialiști

¹ Vârsta generală de pensionare în regiunea transnistreană este de 55 de ani pentru femei, cu un stagiul de muncă de minimum 20 de ani, și de 60 de ani pentru bărbați, cu un stagiul minim de 25 de ani. Totodată, pretinsa „legislație” prevede posibilitatea pensionării anticipate, în funcție de numărul de copii sau de existența unei dizabilități. Aceste prevederi indică existența unor discrepanțe față de cadrul aplicabil pe malul drept al Nistrului.

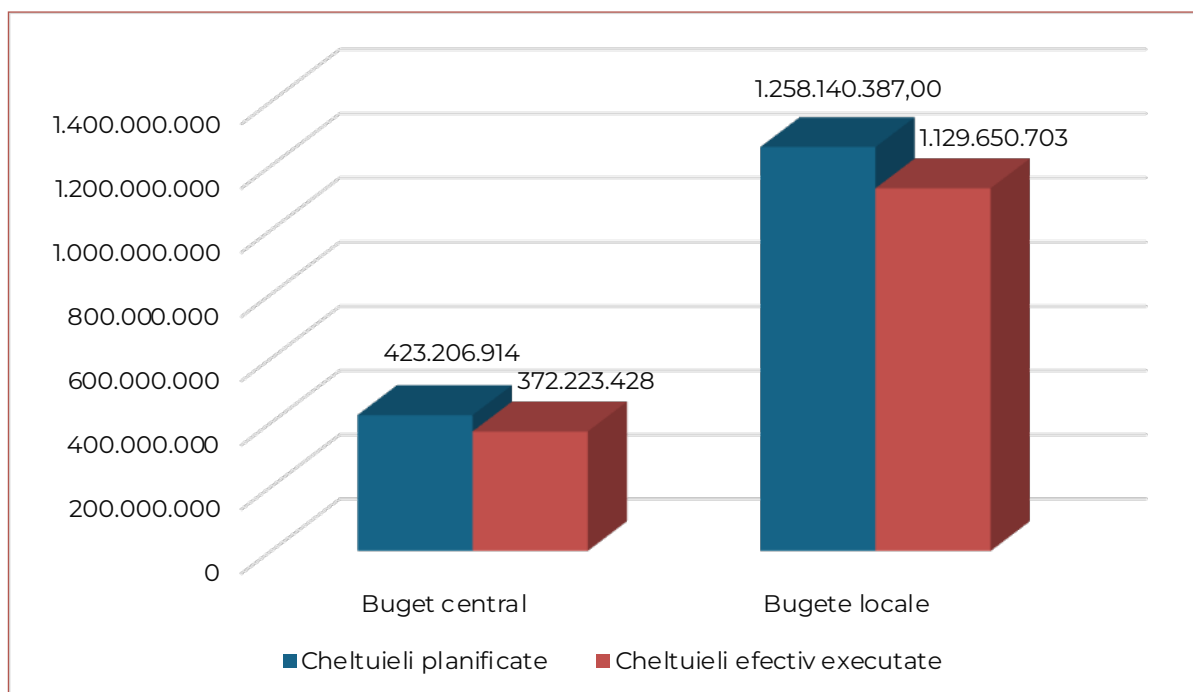
este „inacceptabil de redusă”, astfel încât la zece cadre didactice aflate la vârsta pensionării revenea doar un singur profesor tânăr²². Salariile mici (în medie aproximativ 6 000 de „ruble transnistrene” sau 370 USD), condițiile precare de muncă și lipsa stimulentei reduc atractivitatea profesiei²³. În mediul rural, unde situația este și mai acută, deficitul de cadre calificate este acoperit frecvent prin cumul de funcții sau prin angajarea persoanelor fără pregătire pedagogică.

1.4 Finanțarea educației

În 2025, cheltuielile efectiv finanțate pentru educație au însumat aproximativ 1,501 miliarde de „ruble” (circa 93 mil. USD)²⁴. Din această sumă, 75,2% au provenit din bugetele orașelor și raioanelor, iar 24,8% din bugetul central al regiunii. Din bugetele locale sunt finanțate educația preșcolară, învățământul primar și învățământul secundar, în timp ce bugetul central acoperă învățământul special pentru copii cu CES, învățământul superior, formarea continuă a cadrelor didactice și instituțiile pentru copii orfani. Potrivit unor date din 2024, costul anual per elev a variat între 9 000 și 20 000 de „ruble” (circa 560-1200 USD), în funcție de treapta de școlarizare²⁵.

În bugetul central al regiunii pentru anul 2025, cheltuielile pentru educație au fost planificate inițial la 423,2 milioane „ruble” (26 mil. USD), însă cheltuielile efectiv finanțate au constituit 372,2 milioane „ruble” (23 mil. USD), adică 88% din planul inițial. Astfel, la nivel central, educația a fost subfinanțată cu aproximativ 51 de milioane de „ruble” (3 mil. USD) față de sumele planificate²⁶. La nivelul bugetelor orașelor și raioanelor, educația are o pondere semnificativ mai mare. Din 1,258 miliarde „ruble” (78 mil. USD) planificate inițial, au fost finanțate efectiv 1,130 miliarde „ruble” (70 mil. USD), ceea ce reprezintă 89.8% din plan. Diferența dintre sumele planificate și cele efectiv finanțate a fost de aproximativ 128 milioane „ruble” (8 mil. USD)²⁷.

Figura 6. Diferențe între alocările planificate și finanțarea efectivă a educației, 2025

Sursa: realizat de autor în baza [raportului](#) publicat de „ministerul finanțelor” din Tiraspol

În ansamblu, educația a constituit aproximativ 64% din cheltuielile finanțate ale bugetelor locale și circa 8% din cheltuielile finanțate ale bugetului central. În 2025, cea mai mare pondere în structura cheltuielilor pentru educație a revenit învățământului secundar, care a reprezentat 42% din total, urmat de educația preșcolară – 24%, învățământul superior – 10%, și învățământul special – 8%²⁸.

În 2025, resursele financiare alocate întregului sistem educațional au fost orientate aproape integral către salarii (circa 80% din cheltuielile totale), ceea ce menține investițiile în infrastructură la un nivel minim²⁹. Pentru a acoperi o parte din costurile operaționale, instituțiile au recurs la venituri din alte surse, precum donațiile și serviciile cu plată. Din aceste venituri, 33% au fost utilizate pentru cheltuieli de personal, 16% pentru utilități, iar 24% pentru alte tipuri de cheltuieli, cum ar fi reparații curente, servicii editoriale, întreținerea transportului, produse alimentare și alte bunuri și servicii³⁰. În plus, pe fondul situației economice complicate, nu pot fi executate integral toate cheltuielile planificate.

Această finanțare și structură bugetară nu permite modernizarea sistemului educațional și perpetuează degradarea infrastructurii existente. Raportul „ministerului educației” pentru anul 2024 confirmă că infrastructura școlară este învechită în toate segmentele sistemului educațional și semnalează că numeroase instituții necesită reparații majore, iar condițiile existente nu respectă nici standardele educaționale, nici normele de siguranță³¹. Învățământul profesional este indicat drept unul dintre cele mai defavorizate sectoare.

Subfinanțarea afectează direct accesul la materiale didactice. Fondul de manuale, format din 780 665 de exemplare, are un grad de uzură de 68%, iar manualele noi reprezintă doar 17%. Finanțarea destinată actualizării fondului în perioada 2022-2024 a fost insuficientă, iar odată cu declanșarea crizei economice din 2025, aceasta a fost suspendată³². Într-o situație deosebit de problematică se află instituțiile cu predare în limba română (grafie chirilică) și în limba ucraineană, care nu sunt asigurate integral cu manuale și materiale didactice.

1.5 Rusificarea sistemului educațional

Din 2002, procesul educațional din regiune este organizat în baza standardelor educaționale ale Federației Ruse, revizuite la fiecare cinci ani³³. Acest proces de aliniere presupune aplicarea curriculumului rusesc și a materialelor didactice aferente, completate cu elemente locale despre istoria, geografia și cultura regiunii. Totodată, sunt preluate sistemul de evaluare utilizat în Federația Rusă, pe o scară de 5 puncte, precum și structura nivelurilor de învățământ: clasele 1-4 (primar), clasele 5-9 (gimnazial) și clasele 10-11 (liceal). Pentru anul 2026 este preconizată finalizarea procesului de acreditare a școlilor generale în Federația Rusă, ceea ce ar permite emiterea de diplome duble³⁴.

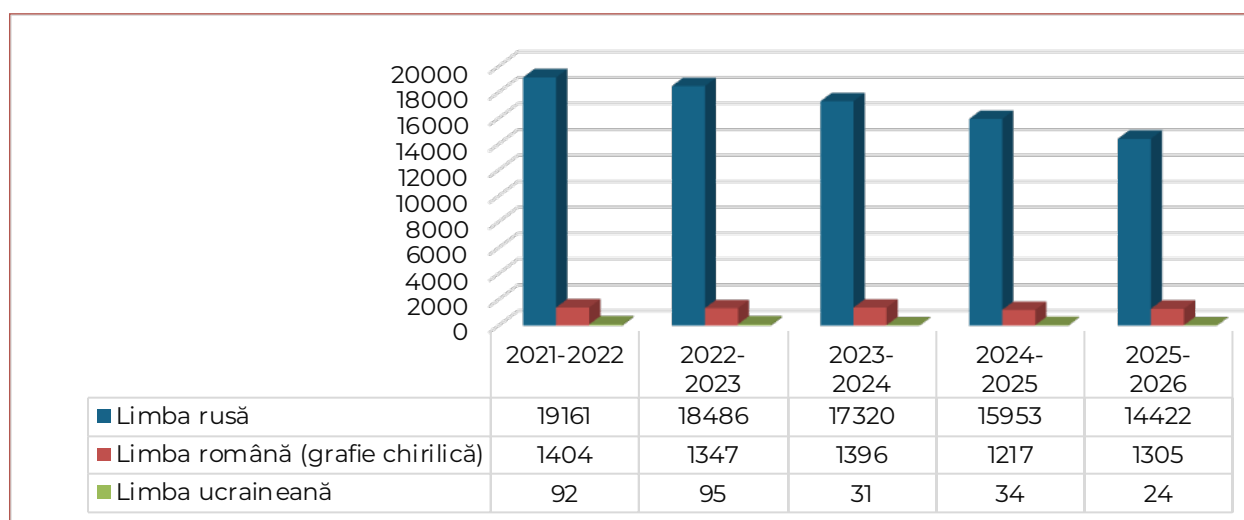
În plus, în cadrul procesului de aliniere, fondul de manuale a fost periodic schimbat. De exemplu, aplicarea standardelor actualizate în 2016 a dus la substituirea a circa 360 000 de manuale cu ediții noi, majoritatea furnizate de autoritățile Federației Ruse³⁵. Totodată, agenția „Rossotrudnicestvo” continuă să livreze în regiune cărți și manuale care promovează narative revizioniste și tezele propagandistice rusești^{36,37}. În acest context, disciplinele ideologizate, precum istoria, sunt orientate aproape exclusiv către spațiul istoric și cultural al Federației Ruse, neglijând realitățile și evoluțiile istorice ale Republicii Moldova³⁸.

Învățământul superior este, de asemenea, în sfera de influență rusă. Universitatea „T. G. Șevcenco” funcționează în baza standardelor educaționale rusești, fiind acreditată de Serviciul Federal de Supraveghere în Educație și Știință al Federației Ruse. Universitatea acordă două tipuri de diplome: diploma „transnistreană” și diploma rusească³⁹. În cadrul universității există un centru rus al Fundației „Ruskii Mir”, două birouri „Ruskii Mir” în Bender și Râbnița și un centru de contact cu agenția „Rossotrudnichestvo”⁴⁰. Totodată, majoritatea parteneriatelor instituției sunt încheiate cu universități, centre științifice și organizații neguvernamentale din Rusia. Controlul politic asupra instituției este consolidat atât prin faptul că „liderul” regimului de ocupație figurează drept fondator al acesteia, cât și prin prezența în conducerea universității a unor persoane care dețin funcții de conducere în cadrul structurilor de ocupație⁴¹. De exemplu, funcția de decan al Facultății de Administrație Publică și Științe Sociale și Umaniste a Universității de Stat „T.G. Șevcenco” este deținută de „președinta sovietului suprem”.

Influența rusă se manifestă inclusiv prin formarea cadrelor didactice în cadrul unor programe organizate de autoritățile ruse. Sunt implementate, de asemenea, planuri comune de activități educaționale care acoperă toate nivelurile de învățământ⁴². În plus, în baza unor acorduri de cooperare între structurile de ocupație și autoritățile ruse, sute de copii au participat la tabere și competiții dedicate trecutului sovietic și istoriei moderne a Federației Ruse, în diverse orașe din Rusia, Belarus și Crimeea ocupată. Unele dintre centrele educaționale în care sunt trimiși copiii din regiune figurează pe listele de sancțiuni internaționale, pentru implicarea lor în deportarea și pretinsa „reeducare” a copiilor ucraineni din teritoriile ocupate⁴³. Aceste activități promovează nostalgia față de Uniunea Sovietică, romantizează serviciul în structurile paramilitare, justifică războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei și cultivă atitudini anti-occidentale.

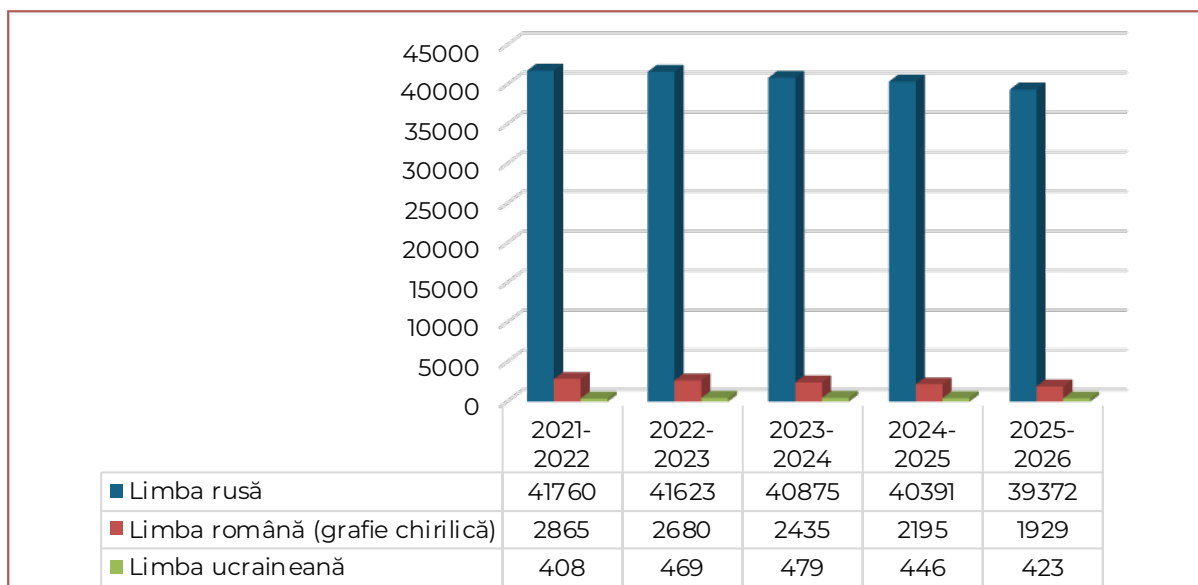
Componenta lingvistică este centrală în procesul de rusificare. Deși „cadrul normativ” prevede trei „limbi oficiale”, în practică limba rusă este principala limbă de comunicare și instruire. După interzicerea în 1994 a învățământului în grafie latină, regiunea a rămas singurul teritoriu unde limba română este predată în grafie chirilică. Utilizarea limbii române cu grafie latină și a limbii ucrainene, atât ca limbi principale de instruire, cât și ca limbi secundare, scade în fiecare an. Figurile 7 și 8 ilustrează dinamica numărului de preșcolari și elevi în funcție de limba de instruire în perioada 2021-2026. Numărul preșcolarilor instruiți în limba rusă depășește de peste zece ori numărul celor instruiți în limba română cu grafie chirilică, iar în cazul elevilor această diferență este de peste douăzeci de ori mai mare.

Figura 7. Evoluția numărului de preșcolari după limba de instruire, 2021-2026

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

Figura 8. Evoluția numărului de elevi după limba de instruire, 2021-2026

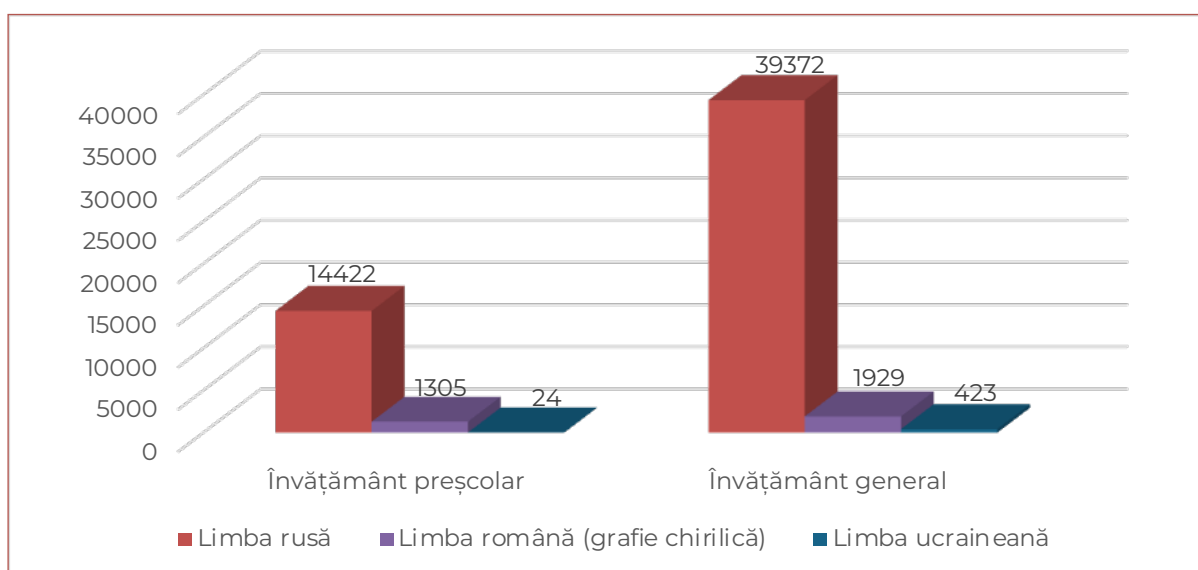

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

În anul de învățământ 2025-2026, 91,5% dintre copiii din instituțiile preșcolare au frecventat grupe cu predare în limba rusă, pondere relativ constantă în ultimii cinci ani. Grupele cu predare în limba ucraineană au reprezentat 0,2% din total (doar 24 de copii la nivelul întregii regiuni), iar cele cu predare în limba română (grafie chirilică) doar 8,3% din total⁴⁴. În regiunile aflate în proximitatea orașelor Grigoriopol, Bender, Tiraspol, Slobozia și Dnestrovsc nu există alternative la grădinițele aflate sub controlul regimului de ocupație. Singura instituție de învățământ din teritoriul necontrolat care dispune de grupe preșcolare cu predare în limba română (grafie latină) este Liceul „Evrika” din Râbnița. În anul 2024, în această instituție erau înscriși 27 de copii în două grupe preșcolare.

Profilul lingvistic al învățământului general este comparabil cu cel preșcolar. Ponderea elevilor care studiază în limba rusă este de 94,4%, în timp ce 4,6% învață în limba română (grafie chirilică), iar 1% în limba ucraineană⁴⁵.

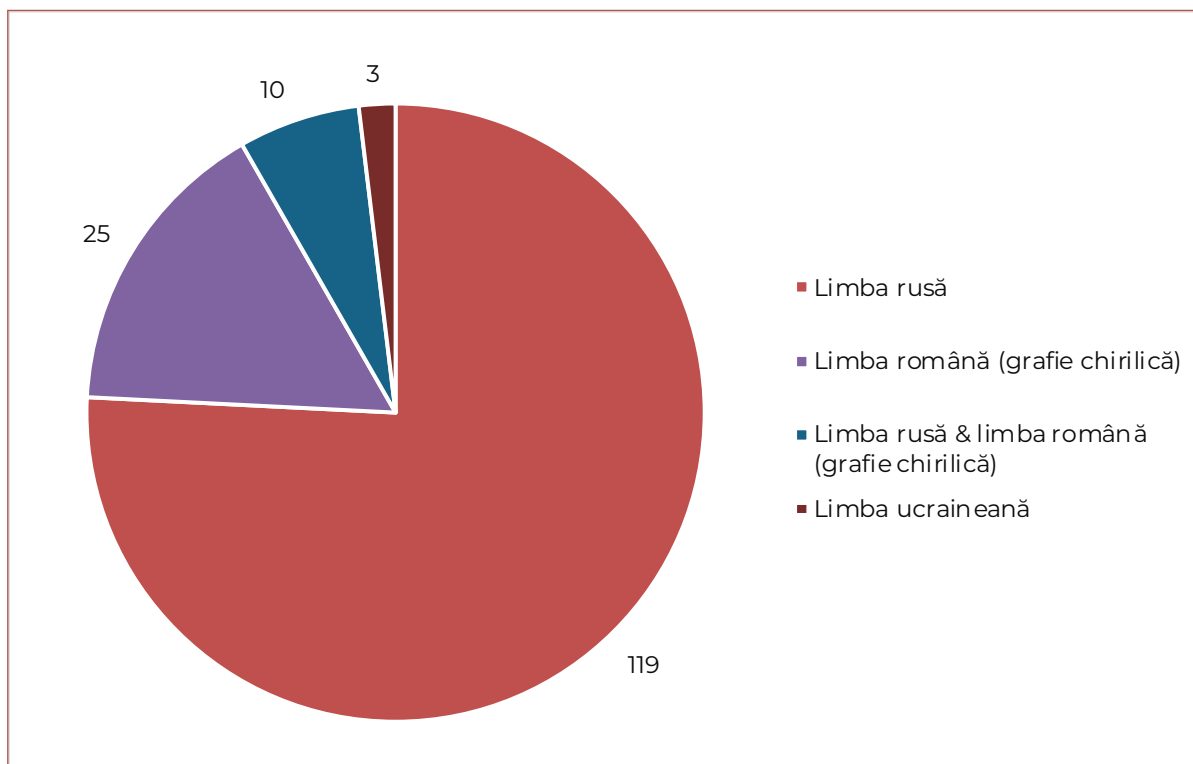
Figura 9. Distribuția copiilor după limba de instruire, 2025-2026

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

Aproape 76% dintre instituțiile de învățământ primar și general predau exclusiv în limba rusă. Doar aproximativ un sfert dintre școli includ, integral sau parțial, predarea în limba română (grafie chirilică), iar predarea în limba ucraineană este marginală, reprezentând doar 1,9% din total. Distribuția teritorială indică absența școlilor cu predare exclusivă în limba română cu grafie chirilică în Dnestrovsc și Bender. Cele mai multe instituții de acest tip se află în raioanele Grigoriopol și Râbnița, câte șapte în fiecare, urmate de Dubăsari, cu șase instituții, Slobozia și Camenca, cu câte două, și Tiraspol, cu o instituție. Școlile bilingve, cu predare în limba rusă și în limba română în grafie chirilică, sunt concentrate în Slobozia, unde funcționează patru astfel de instituții, și în Dubăsari, unde funcționează trei. În Grigoriopol, Râbnița și Camenca există câte o singură instituție bilingvă⁴⁶.

Figura 10. Distribuția instituțiilor de învățământ general după limba de predare în 2025-2026

Sursa: realizat de autor în baza [datelor](#) publicate de „ministerul educației” din Tiraspol

În ceea ce privește învățământul profesional și superior, procesul educațional este, de asemenea, aproape în întregime rusificat. Astfel, accesul la oportunități educaționale și la produse culturale în limba română este inexistent, cu excepția celor opt instituții de învățământ subordonate Chișinăului.

Autoritățile constituționale vor trebui să restabilească utilizarea limbii române în educație și să asigure dezvoltarea graduală a competențelor de comunicare în limba română. În acest sens, va fi necesară implementarea unor programe pe termen mediu și lung, inclusiv cursuri intensive și cursuri aplicative pe discipline, adaptate vârstei și nivelului educațional al elevilor și studenților din regiunea transnistreană. De asemenea, va fi necesară elaborarea și distribuirea de manuale și materiale didactice de autoinstruire. Statul ucrainean, aflat într-o situație similară, a adoptat mai multe măsuri pentru a facilita accesul copiilor din teritoriile ocupate la învățământul în limba ucraineană, inclusiv cursuri online de învățare a limbii ucrainene și programe educaționale axate pe discipline de studiu privind Ucraina, desfășurate într-un format simplificat, care permit înrolarea la distanță în sistemul educațional ucrainean⁴⁷.

1.6 Militarizarea, ideologizarea și politizarea educației

Din 1992, sistemul educațional este utilizat ca instrument de îndoctrinare politică și de promovare a unei viziuni pro-ruse asupra lumii. Așa-numita „lege privind educația” stabilește drept obiectiv formarea copiilor și tinerilor în spiritul „patriotismului” și al devotamentului față de regim, iar standardele educaționale pun accent pe „identitatea civică transnistreană”, manifestarea respectului față de simbolurile structurilor de ocupație și pregătirea pentru serviciul în structurile paramilitare⁴⁸.

O componentă centrală a acestui proces o reprezintă promovarea sistematică a atitudinilor antiromânești și antioccidentale. Chișinăul este prezentat drept „inamic”, fapt care poate alimenta ostilitatea față de perspectiva reintegrării, România este evocată aproape exclusiv prin prisma perioadei regimului Antonescu, iar Occidentul este descris ca o amenințare la adresa securității regiunii. Aceste percepții pot fi inoculate mai ușor pe fondul cunoașterii limitate a istoriei, culturii și realităților Republicii Moldova, precum și al climatului represiv care descurajează adulții să transmită copiilor informații obiective despre trecut, ocupația militară rusă și dezideratul reintegrării. În timp, izolarea de restul țării a favorizat o deșănțare culturală, civică și identitară, cu efecte profunde și de lungă durată.

Ideologizarea afectează toate categoriile de copii și tineri, inclusiv pe cei orfani, lipsiți de îngrijire părintească, privați de libertate sau cu cerințe educaționale speciale. Așa-numita „educație patriotică” este promovată printr-o rețea extinsă de școli, biserici, structuri de forță, cluburi sportive și organizații de tineret, care funcționează ca extensii ale serviciilor de securitate locale și rusești. Activitățile cu caracter militar sunt adesea organizate de foști combatanți implicați în războiul moldo-rus din 1992 sau în agresiunea militară a Federației Ruse împotriva Ucrainei, declanșată în 2014. În cadrul acestora, copiii și tinerii poartă accesorii vestimentare în culorile „drapelului” regimului de ocupație, precum și uniforme de camuflaj militar inscripționate cu litera Z, simbol al susținerii războiului declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei⁴⁹.

Procesul de militarizare și îndoctrinare începe încă din instituțiile preșcolare și continuă până la nivelul învățământului superior. În grădinițe, copiii interpretează roluri de soldați răniți și asistente medicale pe front, recrează scene de război și cântă „cântece patriotice” ce evocă nostalgia față de trecutul sovietic⁵⁰. În școli, se promovează sistematic mitul „identității transnistrene”, care are rolul de a consolida loialitatea față de regimul de la Tiraspol și de a întări percepția unei diferențe fundamentale față de populația de pe malul drept al Nistrului. În 2025, cadrelor didactice din regiune li s-a impus să folosească doar expresia „poporul transnistrean” pentru a desemna locuitorii regiunii, fiind interzise formulări precum „popoarele din Transnistria”⁵¹. Totodată, în grădinițe, școli și instituții publice sunt organizate cu regularitate lecții tematice despre „poporul transnistrean” sau „istoria rmn”⁵². În timpul acestor activități sunt difuzate înregistrări video ale lecțiilor propagandistice susținute de liderul regimului de ocupație, Vadim Krasnoselski. Fotografiiile din sălile de clasă surprind copii ținând steagul regimului de ocupație, alături de portretele liderului acestuia. Un rol aparte îl are narativul despre războiul moldo-rus din 1992, prezentat ca „o continuare a luptei împotriva fascismului și nazismului din cel de-al Doilea Război Mondial”, promovat prin lecții tematice, vizite la muzee, întâlniri cu combatanți și difuzarea de filme propagandistice⁵³.

În liceu, componenta ideologică este completată de instruirea militară propriu-zisă, prin intermediul disciplinei obligatorii „Instruire militară inițială”, predată de militari și ofițeri în rezervă, care include exerciții practice cu arme de foc și grenade⁵⁴. Exponenții structurilor paramilitare și de forță sunt implicați direct în pregătirea ideologică și militară a tinerilor. Totodată, o parte dintre elevii din clasele VI-XI sunt recrutați în cluburi cu profil paramilitar, precum cluburile militare-sportive „Scânteia” (Искра) sau „Bars” (Барс)^{55,56}. Aceste cluburi sunt caracterizate drept „pepinieră” pentru structurile de forță ale regimului de ocupație⁵⁷. În paralel, regimul a dezvoltat în ultimele trei decenii practica de „patronare” a instituțiilor de învățământ de către unități paramilitare și diverse structuri de securitate locale. De exemplu, în anul de studii 2024-2025, aproximativ 25 de școli se aflau sub „patronajul” așa-numitului

„minister al securității de stat”, condus de un fost colonel al Serviciului Federal de Securitate al Rusiei⁵⁸.

Militarizarea este consolidată inclusiv prin preluarea unor inițiative din Federația Rusă, precum mișcarea „Yunarmia”, la care zeci de copii din regiune au aderat în 2017, cu sprijinul Grupului Operativ al Trupelor Ruse⁵⁹. Potrivit presei locale, Grupul Operativ al Trupelor Ruse organizează tabere militar-patriotice, cum ar fi tabăra „Steaua Roșie”, unde copiii sunt instruiți să utilizeze puști și arme cu aer comprimat.

Ținând cont de eforturile sistematice de remodelare a mentalului colectiv și de formare a unor generații loiale intereselor Federației Ruse, vor fi necesare intervenții strategice de dezocupare cognitivă, un concept utilizat pe larg de societatea civilă și autoritățile ucrainene în planurile de acțiune și strategiile care vizează Crimeea. În 2023, Misiunea Președintelui Ucrainei în Republica Autonomă Crimeea a publicat „Strategia pentru dezocuparea cognitivă a Crimeei”, un instrument transversal, în jurul căruia urmează să fie integrate și corelate alte strategii privind teritoriile temporar ocupate ale Ucrainei. Scopul său este transformarea valorilor și percepțiilor formate sub politicile coloniale ruse, pentru a facilita reintegrarea locuitorilor Crimeei în spațiile socio-politice și culturale ale Ucrainei, prin intervenții socio-psihologice și intergeneraționale axate pe convingeri, emoții, temeri, așteptări și identități sociale⁶⁰.

1.7 Structurile educaționale paramilitare

În regiunea transnistreană activează patru entități educaționale cu profil paramilitar, care joacă un rol central în militarizarea tinerilor și promovarea ideologiei regimului de la Tiraspol:

- ▶ Școala de cadeți „G. A. Potemkin-Tavriceski” din Bender, subordonată „ministerului afacerilor interne”, fondată în 2002;
- ▶ Școala militară Suvorov din Tiraspol, subordonată „ministerului apărării”, deschisă în 2017;
- ▶ Institutul de drept „M. I. Kutuzov” din Tiraspol, subordonat „ministerului afacerilor interne”, creat în 1993;
- ▶ Institutul militar „A. I. Lebed” din Tiraspol, subordonat „ministerului apărării”, înființat în 1993.

Pe lângă aceste patru structuri educaționale cu profil paramilitar, în unele școli au fost deschise clase de cadeți cazaci, prin implicarea structurii paramilitare „Armata cazacilor de la Marea Neagră”⁶¹.

Până în prezent, peste 500 de tineri au absolvit școala de cadeți „G. A. Potemkin-Tavriceski”, iar 137 au absolvit școala militară Suvorov^{62,63}. În august 2025, alți 120 de minori au fost înscriși în aceste instituții. Conform informațiilor disponibile în februarie 2026, în aceste instituții erau înrolați 416 minori: 266 la școala militară Suvorov și 150 la școala de cadeți^{64,65}. Totodată, Institutul militar „A. I. Lebed” și Institutul de drept „M. I. Kutuzov” ar fi instruit cumulativ aproximativ 10.500 de persoane de la înființare până în prezent^{66,67}.

Școala de cadeți și școala militară Suvorov sunt destinate copiilor cu vârste cuprinse între 10 și 17 ani. O parte dintre acești copii provin din medii defavorizate sau din școlile-internat. Copiii sunt pregătiți să activeze în unități paramilitare și în structurile ilegale de securitate și de forță, precum: „ministerul securității”, „procuratura”, „comitetele de investigații”, „comitetul vamal” și „ministerul justiției”. În cei șapte ani de instruire, elevii trăiesc izolați, în regim de cazarmă, poartă zilnic uniformă de camuflaj militar și urmează un program disciplinar strict. Programul combină învățământul general cu pregătire militară intensivă (inclusiv trageri și antrenamente tactice) și are o componentă ideologică pronunțată, după modelul școlilor militare din Federația Rusă^{68,69}. În plus, elevii participă frecvent la activități extracurriculare

militar-patriotice, precum exerciții de aruncare a grenadelor; tabere de pregătire militară; trageri la țintă, competiții de demontare și asamblare a armelor; reconstituiri ale luptelor din cel de-al Doilea Război Mondial; parade militare; vizite la unitățile forțelor speciale; proiecții de filme propagandistice despre trecutul sovietic și războiul moldo-rus din 1992.

Aceste instituții reprezintă o componentă esențială a sistemului paramilitar din regiune, fiind una dintre principalele surse de recrutare a forței de muncă pentru structurile ilegale de securitate și de forță. Înscrierea în astfel de școli restrânge semnificativ opțiunile profesionale ulterioare ale copiilor, întrucât absolvenții sunt orientați către Institutul de drept „M. I. Kutuzov”, Institutul militar „A. I. Lebed” sau direct către formațiuni paramilitare și alte structuri ilegale, în absența unor garanții privind respectarea consimțământului liber și informat al acestora. În aceste condiții, ieșirea din acest circuit devine extrem de dificilă, fără riscul unor repercusiuni, cu atât mai mult cu cât absolvenții sunt supuși unor presiuni pentru a semna contracte pe termen lung cu structurile ilegale.

Având în vedere rolul acestor instituții în sistemul paramilitar local, climatul ostil care le caracterizează, precum și numeroasele încălcări ale drepturilor copilului, aceste structuri sunt incompatibile cu statul de drept. Prin urmare, viitorul acestor instituții ar trebui decis în cadrul unui proces mai amplu de demilitarizare a regiunii și de reformare a sistemului educațional. Totodată, acest demers trebuie corelat cu conturarea unei viziuni clare privind integrarea elevilor din aceste structuri paramilitare într-un mediu educațional sigur, care să reducă riscul de polarizare și radicalizare.

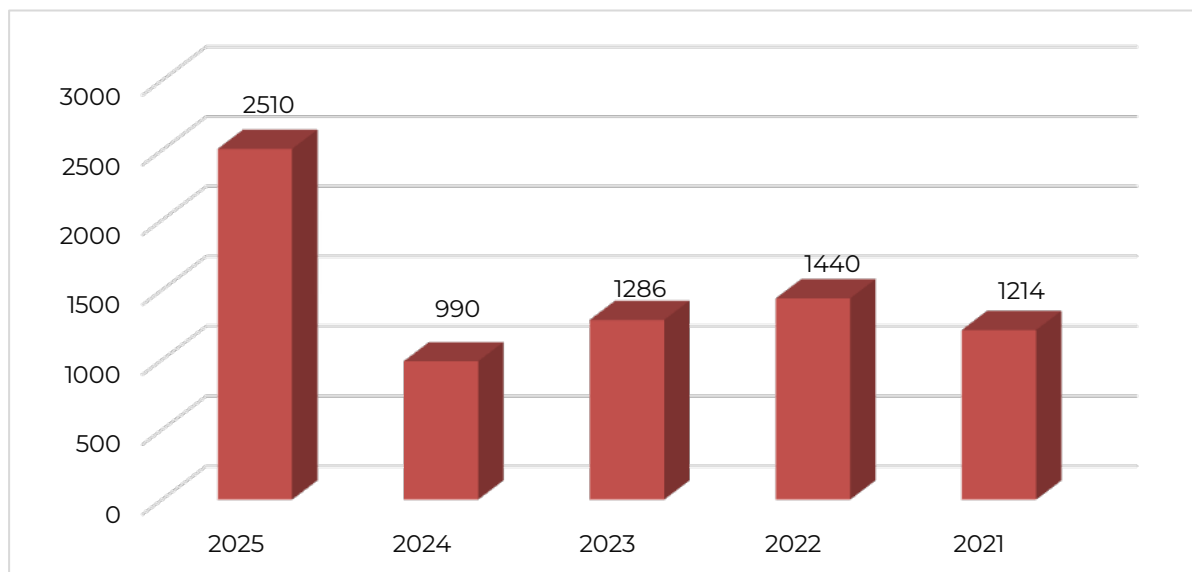
1.8 Politica de tineret

Politica de tineret a regimului de ocupație funcționează ca instrument de control politic și modelare identitară. Dimensiunea ideologică, centrată pe mitul „identității și statalității transnistrene” este transversală, regăsindu-se în toate tipurile de activități extracurriculare, inclusiv în sport și voluntariat. Doar în prima jumătate a anului 2025, în cadrul „Anului Poporului Transnistrean”, au fost organizate 443 de excursii la muzee și memoriale pentru 43 770 de elevi și studenți, circa 200 de lecții și mese rotunde, aproximativ 300 de ore de clasă cu tematică „patriotică”, 20 de seminare și conferințe științifice, precum și peste 900 de activități culturale⁷⁰.

Datele „serviciului rmn pentru cultură și patrimoniu istoric” indică un număr ridicat de evenimente „patriotice”, orientate preponderent către copii și tineri: 1 214 de evenimente în 2021²; 1 440 în 2022 (156 307 participanți); 1 286 în 2023 (163 664 participanți), 990 în 2024 (123 465 participanți) și 2 510 în 2025 (228 345 participanți)⁷¹.

² Pentru anul 2021 nu sunt disponibile date privind numărul de participanți.

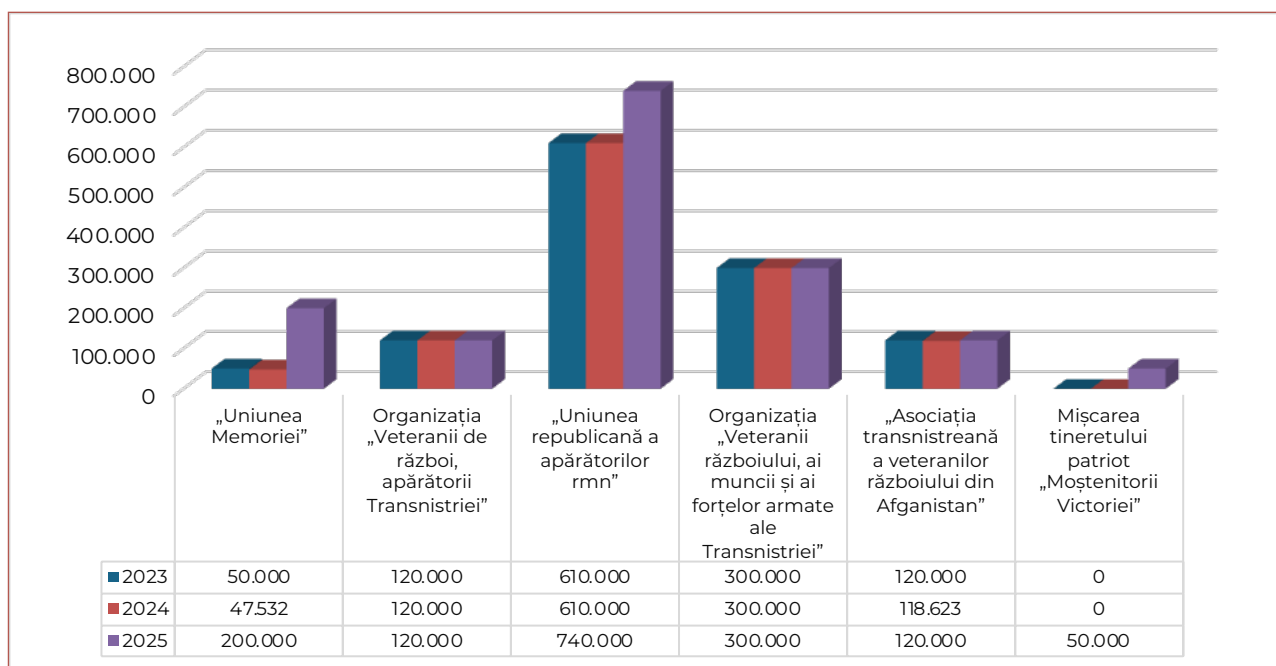
Figura 11. Numărul de evenimente „patriotice” organizate în anii 2021-2025

Sursa: realizat de autor în baza [rapoartelor](#) publicate de „serviciul rmn pentru cultură și patrimoniu istoric”

Așa-numita „educație patriotică” nu este doar formalizată în „cadrul normativ”, ci este și susținută prin alocări bugetare generoase, menținute inclusiv în perioade de criză. Raportul „ministerului protecției sociale și al muncii” arată că, începând cu 2023, din fondul de rezervă al „guvernului rmn” sunt finanțate anumite organizații paramilitare care desfășoară activități de „educație militar-patriotică”. Alocările au fost de 1,2 milioane de „ruble transnistrene” (circa 74 500 USD) în 2023 și 2024, iar în 2025, în pofida unei crize economice acute, finanțarea a crescut la 1.5 milioane (aproximativ 93 000 USD)⁷².

Figura 12. Alocarea bugetară pentru structurile paramilitare implicate în „educația patriotică” în anii 2023-2025

Sursa: realizat de autor în baza [raportului](#) „ministerului protecției sociale și al muncii” din Tiraspol, 2025

Pluralismul de opinii, promovarea diversității și implicarea tinerilor în guvernarea locală participativă sunt concepte străine cadrului promovat în regiune. Structurile de tineret nu sunt independente, iar participarea publică este strict controlată. Inițiativele autonome sau critice sunt inexistente, în timp ce voluntariatul este permis doar în domenii care nu sunt considerate „sensibile” din punct de vedere politic. O parte importantă dintre organizațiile de tineret este orientată spre promovarea „patriotismului” și a memoriei sovietice. De asemenea, există mișcări de tineret afiliate așa-numitului partid „Obnovlenie” („Reînnoire”), aflat sub controlul holdingului Sheriff. Totodată, granturile pentru organizațiile de tineret favorizează exclusiv structurile conforme cu prioritățile regimului de ocupație, precum cluburile militar-sportive.

Îndoctrinarea sistematică poate adânci clivajele dintre tinerii de pe cele două maluri ale Nistrului, inclusiv în raport cu teme majore regionale, precum războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei sau aderarea la UE. Sondajele realizate de Zona de Securitate și WatchDog.md în stânga Nistrului arată că tinerii manifestă cel mai ridicat nivel de dezinteres din rândul alegătorilor din regiune față de procesele electorale și viața politică din Republica Moldova⁷³. Acest fapt este strâns legat de mediul educațional și informațional local, orientat preponderent spre spațiul rusesc. Discuțiile despre istoria recentă a Republicii Moldova și despre scena politică de pe malul drept sunt aproape inexistente. În consecință, mulți tineri cresc fără informații de bază despre statul ai cărui cetățeni sunt și rămân deconectați de spațiul civic și politic național.

Eficiența eforturilor structurilor de ocupație de îndoctrinare a tinerilor și de impunere a mitului „identității transnistrene” rămâne dificil de evaluat în lipsa unor studii sociologice independente. Totuși, nu poate fi exclus potențialul impact asupra formării identitare și cognitive a tinerilor. Accesul la internet nu echivalează, în sine, cu expunerea la surse alternative credibile și nici cu dezvoltarea gândirii critice. Prin urmare, vor fi necesare analize aprofundate pentru a evalua impactul politizării educației și al îndoctrinării, analize care vor fi esențiale în procesul de elaborare a strategiilor de reintegrare informațională și dezocupare cognitivă.

Reintegrarea va impune reformarea sectorului de tineret, întrucât unele organizații existente promovează idei incompatibile cu statul de drept și valorile democratice. În acest sens, vor fi necesare politici de tineret adaptate contextului post-ocupație, care să stimuleze participarea civică, să reducă riscul de radicalizare și polarizare și să creeze spații sigure de implicare. O astfel de abordare este cu atât mai importantă cu cât tinerii pot avea un rol central în procesele de memorie, reconciliere și reconstrucție democratică.

Planul de acțiune al Ucrainei pentru restabilirea educației în teritoriile dezocupate (2024-2027) include ca direcție strategică implicarea copiilor și tinerilor în procesele de reintegrare. Planul prevede o politică de tineret orientată spre reintegrarea tinerilor din teritoriile dezocupate prin implicarea lor directă în procesele decizionale, sprijinirea inițiativelor civice și educaționale, dezvoltarea structurilor de reprezentare a tinerilor la nivel local și național, promovarea educației civice, a participării democratice și a dialogului, precum și prin oferirea de burse, granturi și programe de mobilitate, cu scopul consolidării coeziunii sociale și a identității civice⁷⁴.

1.9 Responsabilitatea cadrelor didactice și a persoanelor cu funcții de conducere

Politizarea și militarizarea sistemului educațional din regiunea transnistreană, desfășurate pe parcursul ultimelor trei decenii, ridică întrebări complexe cu privire la modul în care ar trebui evaluată și tratată activitatea cadrelor didactice și a personalului administrativ din domeniul educației în perioada ocupației. Educația are un rol esențial în formarea valorilor, percepțiilor și viziunilor copiilor despre societate, stat, identitate, drepturi și libertăți. Din acest motiv, modul în care sistemul educațional a fost utilizat pentru propagandă, control ideologic și militarizare nu poate fi ignorat în perspectiva reintegrării, decriminalizării și democratizării regiunii.

În acest context, este necesară formularea unei viziuni clare cu privire la statutul viitor al anumitor cadre didactice sau persoane cu funcții de conducere care, de exemplu:

- ▶ au promovat, în cadrul instituțiilor educaționale, propaganda rusă și propaganda regimului de ocupație, inclusiv prin predarea unor discipline ideologizate, precum „Istoria statului și a dreptului”, „Instruire militară inițială” sau „Istoria rmn”;
- ▶ au organizat și implementat activități și programe de instruire militară a copiilor;
- ▶ au activat în instituții educaționale cu profil paramilitar, cum ar fi Școala militară Suvorov;
- ▶ au fost implicate în încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Un exemplu relevant îl constituie cadrele didactice din cadrul Centrului Multidisciplinar de Cercetare și Consultanță al Universității „T. G. Șevenco”, care cooperează cu „ministerul securității” în instrumentarea unor pretinse dosare penale de „extremism”, prin elaborarea unor expertize lingvistice utilizate ulterior pentru privarea ilegală de libertate a unor cetățeni ai Republicii Moldova⁷⁵;
- ▶ au participat la adoptarea și implementarea deciziilor privind introducerea standardelor educaționale ale Federației Ruse și replicarea unor inițiative educaționale propagandistice inspirate din Federația Rusă.

În același timp, este important de menționat că această problemă trebuie abordată cu prudență. O exonerare generală de răspundere a tuturor persoanelor care au activat în sistemul educațional ar putea dăuna procesului de democratizare și ar putea perpetua influența unor practici incompatibile cu valorile unui stat de drept. Totodată, incriminarea automată și nediferențiată a tuturor cadrelor didactice nu ar reprezenta o abordare rezonabilă.

Analiza acestei chestiuni trebuie să țină cont de realitățile specifice ale vieții sub ocupație. Pe de o parte, populația aflată sub controlul unui regim de ocupație trebuie să aibă acces la servicii esențiale, inclusiv la educație. Pe de altă parte, în regiunea transnistreană, educația a fost transformată într-un instrument de legitimare a regimului, de control ideologic și de militarizare a copiilor. Prin urmare, simplul fapt că o persoană a fost angajată într-o instituție de învățământ din regiune nu ar trebui să constituie un criteriu pentru atragerea răspunderii sau pentru excluderea acesteia din sistemul educațional. Evaluarea ar trebui să se concentreze pe natura concretă a activităților desfășurate. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că o parte dintre cadrele didactice sunt produsul direct al acestui sistem. Unele persoane s-au născut după 1992 și au fost formate exclusiv într-un mediu educațional profund ideologizat, fără acces real la alternative educaționale, profesionale sau informaționale. Această realitate nu exclude necesitatea evaluării responsabilității individuale, însă impune o abordare echilibrată și diferențiată.

Aspectele menționate anterior relevă că nu există o soluție unică pentru această chestiune. Din acest motiv, este esențial ca dezbaterile privind evaluarea personalului din sistemul educațional să fie inițiate încă de pe acum, înainte ca procesul de reintegrare și democratizare a regiunii să ridice astfel de probleme într-un context deja complicat și sensibil.

În mai multe state din Europa Centrală și de Est, după prăbușirea regimurilor comuniste, măsurile de justiție de tranziție au vizat inclusiv personalul didactic, prin evaluarea rolului acestuia în reproducerea practicilor ideologice ale regimurilor autoritare. Un exemplu contemporan relevant este Ucraina, unde au loc dezbateri ample privind răspunderea cadrelor didactice din teritoriile ocupate care au colaborat cu structurile de ocupație⁷⁶. Aceste dezbateri vizează inclusiv limitele și deficiențele cadrului legal existent, în condițiile în care dreptul penal ucrainean reglementează răspunderea pentru colaborare cu Federația Rusă prin articolul 111-1 din Codul penal, iar alineatul 3 al acestui articol se referă în mod specific la activitățile desfășurate în domeniul educației⁷⁷.

De asemenea, sunt relevante demersurile Ucrainei privind pregătirea personalului necesar pentru reluarea activității în școlile din teritoriile eliberate, inclusiv pentru lucrul cu copiii afectați de ocupație, propagandă și militarizare. Pentru a asigura funcționarea efectivă a instituțiilor statului în zonele dezocupate, inclusiv a instituțiilor de învățământ, în 2023, Ucraina a lansat un proiect-pilot destinat creării și instruirii unei rezerve de funcționari publici dispuși să activeze în teritoriile eliberate⁷⁸. Până în noiembrie 2025, această rezervă includea peste 3 200 de persoane.

1.10 Educația acordată copiilor cu nevoi speciale

Învățământul destinat copiilor cu CES și dizabilități, atât din perspectiva „cadrului legislativ”, cât și a realităților din teren, are un caracter segregaționist. Educația incluzivă este practic inexistentă, iar copiii cu astfel de cerințe sunt separați în instituții speciale sau în clase distincte. Sistemul de învățământ nu dispune de resursele și capacitățile necesare pentru a integra elevi cu profiluri diverse.

În 2024, numărul total de copii incluși în programe educaționale speciale era de 2 965, dintre care 1 553 frecventau 13 instituții speciale. Dintre acestea, șase sunt școli-internat, trei funcționează drept complexe educaționale „grădiniță-școală”, iar patru sunt instituții preșcolare de tip compensatoriu (grădinițe speciale cu componentă educațional-terapeutică)⁷⁹.

Sistemul de învățământ se confruntă cu deficiențe majore în sprijinirea copiilor cu tulburări de dezvoltare cognitivă⁸⁰. Infrastructura și resursele educaționale adaptate sunt insuficiente, iar deficitul de personal calificat face ca nevoile acestora să rămână, în mare parte, neacoperite. În instituțiile speciale, majoritatea profesorilor sunt instruiți pentru lucrul cu dizabilități fizice, în timp ce specialiștii în tulburări cognitive și comportamentale sunt extrem de puțini, ceea ce afectează procesul de incluziune și de dezvoltarea educațională a acestor copii. Totodată, un raport al „ministerului educației” recunoaște îmbătrânirea personalului didactic, lipsa tinerilor specialiști în instituțiile educaționale speciale, deficitul de cadre calificate, precum și lipsa metodologiilor și a resurselor educaționale moderne⁸¹.

Un alt aspect deosebit de grav îl reprezintă ideologizarea educației copiilor cu CES, care sunt duși la muzee propagandistice, participă la proiecții de filme propagandistice sau la lecții „patriotice” organizate de foști combatanți din războiului moldo-rus sau de veterani ai structurilor de securitate locale^{82,83}. Instituțiile speciale sunt, totodată, implicate în activitățile organizate în cadrul „Anului Poporului Transnistrean”, precum și în evenimentele dedicate constituirii structurilor de ocupație.

În pofida barierelor existente, spre deosebire de regiunea transnistreană, malul drept al Nistrului a înregistrat progrese importante în domeniul educației incluzive, prin alinierea cadrului legislativ la standardele internaționale, integrarea unui număr tot mai mare de copii cu CES în școlile de masă și implementarea unui program național de dezvoltare a educației incluzive. Procesul de reintegrare va scoate în evidență numeroase decalaje majore între malul drept și stâng al Nistrului în acest domeniu. Prin urmare, va fi necesar un plan de reducere graduală a acestor discrepanțe, fundamentat pe standardele naționale și internaționale în materie de educație incluzivă și drepturile copilului.

1.11 Situația copiilor orfani sau fără îngrijire părintească

La 1 ianuarie 2025, 2 698 de copii și tineri se aflau sub protecția structurilor ilegale din regiune. Dintre aceștia:

- ▶ 754 de copii orfani și copii rămași fără îngrijire părintească se aflau sub tutelă (majoritatea în familiile rudelor);
- ▶ 14 de copii erau plasați în casă de tip familial;
- ▶ 1 542 de copii erau instituționalizați în școli-internat;
- ▶ 388 de elevi și studenți din categoriile copiilor orfani sau lipsiți de îngrijire părintească studiau în instituțiile de învățământ profesional⁸⁴.

Din numărul total de 1 542 de copii instituționalizați, 446 erau copii orfani și copii rămași fără îngrijire părintească, 252 proveneau din familii vulnerabile, iar 844 erau copii cu CES. În regiune funcționează șase școli-internat, aflate în subordinea așa-numitului „minister al protecției sociale și al muncii”⁸⁵. În aceleași instituții sunt plasați copii orfani, copii proveniți din medii vulnerabile și copii cu dizabilități.

Școlile-internat se confruntă cu deficiențe majore, generate de subfinanțarea sistematică. Lipsa investițiilor afectează direct condițiile de trai și bunăstarea copiilor. Rapoartele „împuternicitului pentru drepturile omului” din Tiraspol semnalează lipsa articolelor de îmbrăcăminte și a obiectelor de uz personal, mobilierul degradat, condițiile materiale precare, cazuri de violență, supravegherea insuficientă a copiilor și lipsa unei monitorizări medicale adecvate^{86,87}. Rapoartele mai evidențiază că aceste deficiențe contravin standardelor minime de siguranță și demnitate umană. De asemenea, personalul angajat este insuficient, iar o parte dintre lucrători nu dispun de calificarea necesară pentru a răspunde adecvat nevoilor copiilor⁸⁸. Vulnerabilitatea acestor copii este amplificată de modul în care regimul de ocupație rusă îi expune public. Așa-numitul „minister al protecției sociale și al muncii” deține un catalog online al copiilor orfani, afișat deschis pe internet, în care figurează 451 de copii⁸⁹. Chipurile lor apar în fotografii clare, neacoperite, fără nicio garanție privind protejarea datelor cu caracter personal.

Pregătirea copiilor pentru o viață independentă rămâne, de asemenea, deficitară, iar mecanismele de sprijin post-instituțional sunt slab dezvoltate. Accesul tinerilor proveniți din școli-internat la locuințe sociale este extrem de limitat, iar sprijinul financiar acordat, acolo unde există, este insuficient pentru a asigura un trai decent⁹⁰. În consecință, integrarea socială și profesională după părăsirea sistemului este complicată⁹¹.

La fel ca în cazul copiilor cu CES, educația copiilor orfani sau lipsiți de îngrijire părintească este politizată. Școlile-internat organizează sistematic activități „patriotice”, care denaturează trecutul istoric, promovează narațiunile propagandistice ale regimului de ocupație, mitologizează trecutul sovietic și încurajează orientarea timpurie către structurile paramilitare. Unii dintre acești copii, la vârste de doar 3 sau 4 ani, sunt implicați în activități numite „Câmp minat” sau „Transportă muniția”, unde jocul imită războiul⁹². De asemenea, copiii orfani sunt duși în tabere de pregătire militară și sunt înscriși în școlile paramilitare pentru minori.

Este imperativ ca autoritățile constituționale să formuleze un cadru conceptual clar referitor la deciziile privind adopțiile, tutela și decăderea din drepturile părintești emise de structurile de ocupație. Această necesitate este determinată de faptul că locuitorii regiunii nu pot obține, în prezent, documente echivalente pe malul drept al Nistrului, ceea ce afectează exercitarea drepturilor copiilor vizați. De exemplu, în lipsa unor acte recunoscute de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova, copiii adoptați în regiune nu pot fi înscriși în instituțiile de învățământ aflate sub autoritatea Chișinăului.

Un alt aspect important ține de diferențele dintre sistemele de protecție a copilului de pe cele două maluri ale Nistrului. Pe malul drept nu mai există școli-internat, autoritățile constituționale promovând, încă din 2007, procesul de dezinstituționalizare a copiilor lipsiți de îngrijire părintească. Astfel, în 2025, au fost închise ultimele două școli-internat rămase funcționale doar pe hârtie⁹³. Prin urmare, în eventualitatea reintegrării, Republica Moldova va prelua în stânga Nistrului un model de instituții rezidențiale pentru copii orfani la care a renunțat deja. În aceste condiții, Chișinăul va trebui să pregătească un cadru de tranziție orientat spre integrarea graduală a regiunii în sistemul național de protecție a copilului.

1.12 Situația copiilor din instituții de tip închis

Regiunea transnistreană este marcată de un mediu punitiv față de adolescenți, în care măsurile represive tind să substituie politicile de prevenție, protecție și asistență specializată. Această tendință s-a accentuat în 2025, prin reducerea vârstei „răspunderii contravenționale” de la 16 la 14 ani pentru o serie de „contravenții” și prin extinderea monitorizării minorilor de către miliție chiar și în absența comiterii unei „infrațiuni”, pe baza unor aprecieri subiective privind comportamentul considerat „deviant” sau „imoral”⁹⁴.

În paralel, în locul unor intervenții aliniate standardelor internaționale pentru prevenirea și combaterea violenței în școli, structurile de ocupație promovează soluții coercitive, precum plasarea copiilor de 14-18 ani în instituții de tip închis și implicarea structurilor de forță în mediul educațional⁹⁵. Un sondaj din 2025 al „ministerului educației” din Tiraspol realizat pe un eșantion de 9 000 de persoane indică faptul că 65% dintre elevi și 87% dintre studenți au fost victime ale hărțuirii, iar 30% au raportat hărțuire din partea cadrelor didactice⁹⁶. Un alt sondaj, realizat în 2026 pe un eșantion de 6.496 de elevi și 3.298 de studenți, arată că 62,3% dintre elevi și 45,1% dintre studenți s-au confruntat cu situații de hărțuire. Dintre respondenții care au raportat astfel de experiențe, 47,6% au indicat că actele de hărțuire au fost săvârșite de profesori⁹⁷.

În regiune funcționează două instituții de tip închis pentru minori:

- ▶ Complexul educațional „A. S. Makarenko”, aflat sub controlul „ministerului afacerilor interne”, destinat copiilor de 11-14 ani, inclusiv copiilor fără adăpost, celor aflați în situații de risc, celor ai căror părinți se află în detenție ilegală sau celor cărora li se atribuie pretinse comportamente antisociale. În cadrul acestuia funcționează și un centru ilegal de detenție temporară, prevăzut pentru 25 de minori³.
- ▶ Centrul de detenție pentru minori din Camenca, aflat în subordinea așa-numitului „minister al justiției”, destinat copiilor de 14-18 ani.

Instituția de tip închis „A. S. Makarenko” a fost creată la sfârșitul anilor 1990. De atunci, aproximativ 11 000 de adolescenți au trecut prin această instituție, dintre care 303 au fost plasați în baza unei pretinse „hotărâri judecătorești”⁹⁸. Deși este prezentată public drept o școală de „reeducare”, în practică funcționează ca un centru de detenție, complet izolat de

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că nicio așa-numită „autoritate a rmn” nu poate dispune în mod legal detenția, în timp ce standardele ONU impun ca detenția minorilor să fie utilizată doar în mod excepțional, doar ca măsură de ultimă instanță și pentru o perioadă cât mai scurtă posibil.

lumea exterioară și lipsit de mecanisme independente de control și monitorizare a situației copiilor. O parte dintre copii sunt înscriși ulterior la școala de cadeți din Bender, ceea ce sugerează că instituția funcționează inclusiv ca o bază de recrutare pentru structurile de forță. Condițiile din această instituție sunt marcate de deficiențe sistemice grave, recunoscute inclusiv de așa-numitul „împuternicit pentru drepturile omului” de la Tiraspol: lipsa integrării reale în procesul educațional, absența asistenței juridice și psihologice, limitarea contactului cu familia, personal insuficient și lipsit de calificare, infrastructură degradată și resurse minime pentru socializare și educație. Situația minorilor din centrul de detenție din Camenca, unde sunt plasați anual aproximativ 8-10 copii, este, de asemenea, gravă. Aceștia sunt privați de acces efectiv la educație, se confruntă cu condiții materiale precare, iar corespondența lor este supusă cenzurii. Lipsa unui mecanism independent de monitorizare și raportare a abuzurilor amplifică riscul încălcărilor sistemice ale drepturilor copiilor⁹⁹.

Aceste probleme sunt agravate de disfuncționalitatea „sistemului de protecție a copilului” din regiune. Documentele pretinsului „minister al educației” și ale „procuraturii generale” descriu acest sistem ca fiind formalist, lipsit de mecanisme eficiente de coordonare interinstituțională și marcat de deficiențe majore în prevenirea situațiilor de risc, identificarea familiilor vulnerabile și acordarea sprijinului necesar copiilor și familiilor aflate în dificultate^{100,101}.

Capitolul 2.

Gradul de pregătire al autorităților pentru reintegrarea educațională

Procesul de reintegrare educațională a regiunii transnistrene va implica provocări complexe. O parte dintre acestea pot fi însă anticipate și gestionate prin măsuri planificate din timp. O abordare proactivă ar asigura claritate și coerență acțiunilor statului, ar reduce riscurile tranziției post-ocupație și ar crea condiții pentru transformări structurale durabile. Reforma educației, împreună cu reintegrarea populației în spațiul informațional, lingvistic și cultural al Republicii Moldova, va reprezenta o intervenție decisivă pentru democratizarea și liberalizarea regiunii și pentru succesul întregului proces de reintegrare. Pornind de la aceste premise, prezentul capitol analizează nivelul actual de pregătire al autorităților constituționale pentru reintegrarea educațională, prin examinarea măsurilor existente și a limitelor abordării actuale.

2.1 De la măsuri punctuale la necesitatea unei strategii de reintegrare educațională

Până în prezent, Republica Moldova a implementat doar măsuri punctuale pentru facilitarea accesului la educație al copiilor și tinerilor din regiunea transnistreană. Printre acestea se numără: (i) recunoașterea actelor de studii eliberate de instituțiile de învățământ din stânga Nistrului și municipiul Bender pentru continuarea studiilor la nivelurile și treptele următoare, precum și pentru angajarea în câmpul muncii; (ii) apostilarea actelor de studii emise în regiune pentru continuarea studiilor sau angajarea în străinătate; (iii) alocarea de locuri bugetare în instituțiile de învățământ de pe malul drept al Nistrului; și (iv) sprijinirea funcționării celor opt școli cu predare în limba română (grafie latină), care reprezintă, în prezent, singura alternativă educațională la școlile controlate de regimul de ocupație. Deși importante, aceste măsuri nu au fost integrate într-un cadru coerent de politici publice care să planifice strategic reintegrarea educației, să definească prioritățile și etapele procesului și să stabilească responsabilități instituționale clare.

În prezent, nu există niciun document de politici publice care să stabilească viziunea statului asupra reintegrării sistemului educațional din regiunea transnistreană. Această constatare este confirmată de răspunsul MEC, care a precizat că nu a elaborat strategii, foi de parcurs sau alte documente de politici publice în acest domeniu¹⁰². De asemenea, alte instituții relevante, precum Academia de Științe a Moldovei, ANCE și MC, au indicat că nu au participat la procese de elaborare a unor politici publice privind reintegrarea educației^{103,104,105,106}.

MEC a mai precizat că abordarea sa actuală este ca „procesul de reintegrare să survină firesc, impulsivat de dorința tinerilor și a părinților de a beneficia de condiții moderne de studiu și de acte de studii recunoscute la nivel internațional”. În acest context, trebuie de subliniat că atractivitatea sistemului educațional național este importantă, dar nu poate substitui o strategie de reintegrare, planificată și coordonată la nivel guvernamental, care să țină cont de realitățile impuse de ocupația rusă. În plus, această abordare omite necesitatea anticipării provocărilor complexe asociate reintegrării educaționale, într-un context marcat de vid juridic, rusificare, politizare și militarizare a educației.

La rândul său, BPR, instituția specializată pe dosarul transnistrean, a indicat că principalele elemente ale obiectivului strategic de reintegrare se regăsesc în secțiunea „Coeziune între

maluri” din Programul de activitate al Guvernului Munteanu, care însă nu prevede elaborarea unei strategii sau a unei politici dedicate reintegrării educaționale ori altor domenii sectoriale¹⁰⁷. În condițiile în care Republica Moldova încă nu dispune de o strategie de stat cuprinzătoare privind reintegrarea și protecția drepturilor populației afectate de ocupația rusă, această abordare relevă că reintegrarea este în continuare tratată preponderent la nivelul unor orientări politice generale și al unor angajamente declarative, nu ca o politică publică structurată, susținută de un cadru strategic propriu. Un asemenea cadru ar trebui să includă, în mod esențial, o viziune clară asupra reintegrării sistemelor paralele constituite de structurile de ocupație, inclusiv a învățământului.

În acest context, la 34 de ani de la instituirea ocupației militare ruse în regiunea transnistreană, nivelul de pregătire al autorităților pentru gestionarea reintegrării învățământului, a perioadei de tranziție și a efectelor ocupației îndelungate rămâne redus. Nu este clar, de exemplu, cum ar urma să fie realizată tranziția de la un sistem educațional rusificat, militarizat și politizat la unul fundamentat pe valori democratice și ancorat în spațiile unice naționale. De asemenea, rămân neabordate aspecte esențiale precum: viitorul celor patru instituții educaționale paramilitare; responsabilitatea cadrelor didactice implicate în ideologizarea și militarizarea educației; relocarea cadrelor didactice; reforma curriculară; gestionarea documentelor emise sub ocupație; documentarea copiilor orfani; precum și dezocuparea cognitivă a populației. În lipsa unei viziuni și a unei planificări strategice, tranziția post-ocupație riscă să fie marcată de incoerență și haos instituțional, ceea ce ar slăbi capacitatea statului de a răspunde eficient provocărilor și riscurilor asociate reintegrării.

2.2 Deficiențele arhitecturii instituționale

Nivelul redus de pregătire pentru reintegrarea educației este strâns legat de deficiențele arhitecturii instituționale. Problema centrală constă în absența unei responsabilități instituționale clare pentru elaborarea politicilor sectoriale de reintegrare în domeniul educației. În prezent, nu există o instituție desemnată explicit să conducă acest proces, iar lipsa unui mandat clar reduce semnificativ probabilitatea înregistrării unor progrese în această direcție.

Potrivit MEC, rolul său în raport cu regiunea transnistreană se limitează, în principal, la trei direcții: (i) asigurarea funcționării celor opt instituții de învățământ subordonate ministerului, (ii) recunoașterea actelor de studii eliberate în regiune și (iii) facilitarea accesului tinerilor din regiune la examenele de Bacalaureat și la admiterea în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova. Totodată, MEC a indicat că BPR rămâne instituția mandatată să coordoneze, la nivel național, politicile de reintegrare, inclusiv acțiunile care vizează domeniul educației¹⁰⁸.

Deși BPR are atribuția de a facilita și coordona elaborarea politicilor de reintegrare¹⁰⁹, nu dispune de mandatul și capacitatea instituțională necesare pentru a elabora politici sectoriale complexe în domeniul educației și nici nu poate substitui expertiza sectorială a ministerelor. BPR este o subdiviziune a Cancelariei de Stat, cu o structură insuficientă și subdimensionată (resurse umane limitate și lipsa unor capacități consolidate de analiză și planificare strategică) pentru exercitarea tuturor atribuțiilor. Limitările BPR și ale altor componente ale cadrului instituțional de reintegrare sunt analizate detaliat în Cartea Albă „Pregătirea Republicii Moldova pentru reintegrarea regiunii transnistrene: justiția, drepturile victimelor și capacitatea instituțională”.

Un alt aspect problematic ține de absența unor structuri specializate în cadrul instituțiilor-cheie, precum MEC și MC, cu atribuții explicite privind pregătirea reintegrării educaționale, lingvistice, culturale și informaționale a populației din regiunea transnistreană. În prezent, aceste instituții tratează subiectul ca pe o responsabilitate transversală, distribuită între subdiviziuni care gestionează deja domenii complexe aferente teritoriului controlat de autoritățile constituționale. O asemenea abordare nu asigură o direcție strategică clară,

resurse dedicate și capacități instituționale suficiente pentru pregătirea procesului de tranziție post-ocupație și de reintegrare.

Potrivit răspunsului MC, anumite aspecte legate de regiunea transnistreană sunt gestionate de diverse subdiviziuni, în funcție de domeniul lor de competență. Totodată, MC a comunicat că nu a instituit, prin ordin intern, desemnarea unui secretar de stat sau a unui funcționar public de conducere responsabil de problematica transnistreană, fapt prevăzut de Hotărârea Guvernului nr. 545/2016 cu privire la desemnarea funcționarilor publici responsabili de problematica transnistreană¹⁰. De asemenea, MC nu dispune de un mecanism formalizat de coordonare internă pe această dimensiune. În ceea ce privește MEC, instituția a indicat că, prin Ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 794/2025, au fost desemnate persoane responsabile de subiectele care vizează regiunea transnistreană, atât la nivel tehnic, în cadrul Direcției management în învățământ general, cât și la nivel de secretar de stat.

Desemnarea unor funcționari publici în cadrul ministerelor, în calitate de puncte focale, poate facilita comunicarea instituțională și participarea în grupurile de lucru dintre Chișinău și Tiraspol, dar nu poate asigura avansarea procesului de planificare și pregătire a reintegrării educaționale. Atât în cazul MEC, cât și în cazul MC, abordarea actuală presupune atribuirea unor sarcini suplimentare unor funcționari sau subdiviziuni care gestionează deja portofolii complexe privind teritoriul aflat sub controlul autorităților constituționale și procesul de integrare europeană. În plus, în lipsa unui cadru de politici publice privind teritoriul temporar ocupat și protecția cetățenilor Republicii Moldova care locuiesc acolo, precum și a unei arhitecturi instituționale consolidate, cu responsabilități clar delimitate, acest format nu oferă o direcție strategică și nu poate asigura avansarea pregătirii pentru reintegrare.

Aceste lacune sunt amplificate de lipsa unui mecanism de coordonare interinstituțională. Până la acest moment, nu a fost constituit niciun grup de lucru, care să reunească toate instituțiile și agențiile relevante pentru a planifica și coordona dezvoltarea politicilor de reintegrare educațională. Or, reintegrarea este un proces complex, interconectat și multidimensional, care nu poate fi planificat de o singură instituție și nici gestionat fragmentar de entități diferite, în absența unor mecanisme clare de coordonare, sincronizare și asumare comună. Această necesitate a fost recunoscută explicit de MEC, care a indicat că elaborarea unui document de politici publice dedicat reintegrării educaționale ar presupune o coordonare amplă la nivel guvernamental, având în vedere caracterul intersectorial și politic sensibil. Totodată, este important de precizat că grupul de lucru pentru educație dintre Chișinău și Tiraspol nu este o platformă de pregătire a reintegrării educaționale. Acesta este doar un mecanism de dialog tehnic între specialiștii de pe ambele maluri ale Nistrului și nu poate substitui un grup de lucru interinstituțional al autorităților constituționale.

În același timp, lipsește și o platformă consultativă multidisciplinară, instituită la nivelul viceprim-ministrului pentru reintegrare sau în cadrul unei alte platforme guvernamentale ori parlamentare. Un astfel de format ar permite implicarea mediului universitar, a centrelor de cercetare, a think-tankurilor, a societății civile și a experților din țară și din străinătate în conturarea unor propuneri de abordări strategice. Totodată, acesta ar contribui la aprofundarea dezbaterilor privind dosarul transnistrean și la valorificarea expertizei externe.

2.3 Domenii cheie pentru intervenții strategice

Deși statul nu exercită în prezent control efectiv asupra regiunii transnistrene, acesta dispune de instrumente de intervenție pe teritoriul controlat. Autoritățile pot dezvolta măsuri dedicate copiilor și tinerilor din regiune și pot pregăti societatea în ansamblu pentru un proces de reintegrare graduală. Reintegrarea educațională nu trebuie tratată exclusiv ca o etapă ulterioară restabilirii controlului constituțional, ci ca un proces care poate fi planificat și inițiat din timp. Pornind de la această premisă, sunt analizate în continuare principalele direcții de intervenție relevante pentru pregătirea reintegrării educaționale.

Pregătirea societății pentru reintegrare trebuie să constituie o direcție strategică distinctă a politicilor publice. După trei decenii de separare forțată, reintegrarea nu poate fi tratată exclusiv ca un proces administrativ sau politic, ci presupune formarea unui consens public durabil privind restabilirea controlului constituțional asupra regiunii transnistrene. Din această perspectivă, sistemul educațional are un rol esențial în formarea unei înțelegeri clare asupra cauzelor războiului moldo-rus, efectelor ocupației ruse și importanței reintegrării.

În prezent, Republica Moldova nu dispune de un cadru educațional și de memorie dedicat pregătirii societății pentru reintegrare. Curriculumul național nu abordează situația din teritoriul temporar ocupat, efectele ocupației ruse post-1992 și obiectivul strategic al reintegrării. Această lacună este confirmată de răspunsurile instituțiilor competente. MEC a indicat explicit că nu există programe școlare sau discipline dedicate reintegrării regiunii transnistrene, iar ANCE a comunicat că nu există ghiduri metodologice sau materiale didactice dedicate acestei tematici.

În același timp, inițiativele recente ale MEC arată că există o bază instituțională care poate fi dezvoltată. Organizarea „Lunarului Memoriei și Recunoștinței” în 2025 și a Decadei „Memoriei și Recunoștinței” în 2026 reprezintă un instrument relevant pentru consolidarea memoriei colective privind războiul moldo-rus din 1992. Aceste inițiative pot fi valorificate ca punct de pornire pentru elaborarea unui cadru educațional mai amplu, orientat spre corelarea memoriei războiului cu analiza efectelor ocupației ruse și cu pregătirea societății pentru reintegrare.

Necesitatea unui asemenea cadru este confirmată și de analiza manualelor de „Istoria românilor și universală”, care relevă că subiectul ocupației militare ruse este tratat în doar patru pagini și este limitat la războiul moldo-rus din 1992. Manualele nu explică evoluțiile din regiunea transnistreană din ultimele trei decenii, mecanismele de control exercitate prin structurile de ocupație, impactul asupra drepturilor omului și relevanța reintegrării pentru securitatea și dezvoltarea democratică și europeană a Republicii Moldova. Această abordare contrastează puternic cu modul în care războiul din 1992 este reflectat în materialele educaționale utilizate în teritoriul temporar ocupat. Tabelul de mai jos ilustrează nu doar disproporția cantitativă a conținutului, ci și diferențele de interpretare.

Tabelul 1. Analiză comparativă a reflectării războiului moldo-rus din 1992 în manualele școlare de pe cele două maluri ale Nistrului

Teritoriul controlat al țării	Teritoriul temporar ocupat
Subiectul este tratat în doar patru pagini . Evenimentele-cheie și etapele războiului sunt prezentate succint, fără cronologie lunară. Războiul din 1992 este prezentat ca război pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Părțile războiului sunt prezentate ca fiind Republica Moldova și Federația Rusă, Rusia fiind considerată parte direct implicată.	Subiectul este abordat în aproape 150 de pagini , dintre care 100 dedicate premiselor războiului și 50 evenimentelor propriu-zise din 1992. Evenimentele sunt prezentate detaliat, pe luni, cu nume, episoade, cronici ample și accent pe desfășurarea militară. Războiul este prezentat ca „agresiune armată a Moldovei” împotriva Transnistriei. Terminologia folosită sugerează că Chișinăul a atacat primul, iar regiunea a fost victimă a unui atac extern.

Rusia este descrisă ca factor-cheie al escaladării, motivată de interese imperiale și geopolitice.	Războiul este plasat în contextul formării unei „identități” și „statalități transnistrene” separate, prezentate ca evoluție firească.
Structurile de pe malul stâng sunt numite ilegale, separatiste, iar proclamarea așa-zisei „rmn” este calificată drept neconstituțională.	Părțile războiului sunt prezentate ca fiind Moldova și Transnistria, iar Rusia este descrisă ca „pacificator”.
	Regiunea este denumită „republică”, „stat”, „partea transnistreană”.

Sursa: Diez.md, 2026

Aceste diferențe confirmă necesitatea unui cadru distinct de educație pentru reintegrare. Acesta ar trebui să includă o abordare mai amplă a războiului moldo-rus din 1992 în manualele de istorie, integrarea în curriculum a tematicii reintegrării și a realităților post-1992 din teritoriul temporar ocupat, dezvoltarea de materiale didactice și ghiduri metodologice, formarea cadrelor didactice, organizarea de activități educaționale în școli și comunități, precum și susținerea cercetării interdisciplinare privind reintegrarea. În sensul prezentului document, conceptul de educație pentru reintegrare este formulat prin raportare la modelul sud-coreean de „educație pentru unificare” (*unification education*), care oferă un reper relevant. Acest model urmărește formarea valorilor, atitudinilor și competențelor necesare reunificării, consolidarea conștiinței apartenenței la aceeași comunitate națională, dezvoltarea unei culturi civice și de securitate națională, precum și creșterea gradului de pregătire a societății pentru unificare la toate nivelurile¹¹¹. Modelul sud-coreean este relevant inclusiv prin modul de operaționalizare a educației pentru unificare. Guvernul a elaborat materiale educaționale dedicate, cum ar fi manualele „Înțelegerea unificării coreene” (*Understanding Korean Unification*) și „Înțelegerea Coreei de Nord” (*Understanding North Korea*), și a utilizat instrumente complementare de diseminare, precum televiziunea, canalele YouTube, materiale video realizate în parteneriat cu alți actori și tehnologii imersive. Această practică indică faptul că educația pentru reintegrare trebuie concepută ca o intervenție publică multidimensională, care să includă componente curriculare, extracurriculare, digitale și de comunicare strategică, nu ca o măsură limitată la curriculumul formal.

Pe lângă intervențiile în sistemul educațional, pregătirea societății pentru reintegrare presupune dezvoltarea unei politici de memorie, care în prezent lipsește. Întrebat despre promovarea memoriei colective privind efectele ocupației ruse în regiunea transnistreană, MC a făcut trimitere la „Planul de acțiuni 2025-2028 pentru promovarea culturii memoriei victimelor represiunilor politice comise de regimul totalitar comunist în perioada 1917-1989”. Totuși, acest instrument acoperă memoria ocupației sovietice și a represiunilor comuniste, nu și războiul moldo-rus din 1992 sau ocupația rusă post-1992. Prin urmare, este necesară o politică distinctă de memorie, corelată cu obiectivul reintegrării, care să contribuie, pe termen mediu și lung, inclusiv la procesul de dezocupare cognitivă.

Absența educației pentru reintegrare și a unei politici de memorie menține un nivel redus de cunoaștere publică privind realitățile din regiunea transnistreană și relevanța reintegrării pentru securitatea națională. Această problemă este reflectată în rezultatele Barometrului Opiniei Publice din septembrie 2025. La întrebarea „Care sunt cele mai importante trei probleme ce trebuie rezolvate în Republica Moldova?”, doar 9,4% dintre respondenți au inclus restabilirea integrității teritoriale a țării/soluționarea problemei transnistrene printre principalele trei priorități naționale. Dintre aceștia, 4% au indicat această problemă drept prioritate principală, 3,1% au plasat-o pe locul al doilea, iar 2,3% pe locul al treilea. În clasamentul general al celor 12 probleme menționate în sondaj, integritatea teritorială s-a situat pe poziția a zecea¹¹².

Nivelul redus de cunoaștere este reflectat și în modul în care populația percepe responsabilitatea pentru încălcările drepturilor omului din regiune. Potrivit studiului sociologic „Percepțiile cetățenilor privind calitatea alegerilor și funcționarea proceselor democratice în Republica Moldova”, realizat în perioada 22 februarie – 12 martie 2026 pe un eșantion de 1 226 de respondenți, 33,7% dintre participanți consideră că principala responsabilitate revine regimului de ocupație de la Tiraspol, iar 31,2% indică autoritățile constituționale ale Republicii Moldova. Doar 11,9% indică Federația Rusă, deși aceasta poartă responsabilitate directă pentru încălcările drepturilor omului din regiune, inclusiv prin prezența militară ilegală și controlul exercitat asupra structurilor transnistrene ilegale. În același timp, 18% dintre respondenți nu au putut identifica actorul responsabil¹³.

Integrarea educațională și civică a tinerilor din regiunea transnistreană

O altă direcție importantă pentru pregătirea reintegrării vizează integrarea tinerilor din regiunea transnistreană care aleg să își continue studiile pe malul drept al Nistrului. În 2025, 856 de tineri din regiune au beneficiat de locuri finanțate de la bugetul de stat în instituțiile de învățământ de pe malul drept: 511 locuri în învățământul superior și 345 în învățământul profesional tehnic. Totodată, 270 de tineri erau înscriși în anul de studii compensator, program destinat absolvenților cu 11 clase din regiunea transnistreană, care le oferă pregătire suplimentară pentru susținerea examenelor de bacalaureat conform standardelor naționale¹⁴.

Deși aceste măsuri facilitează accesul tinerilor din regiunea transnistreană la sistemul educațional național, ele nu sunt completate de programe instituționalizate de acomodare și integrare academică, socială, culturală și civică, adaptate specific nevoilor și particularităților acestui grup. Răspunsurile universităților indică faptul că studenții din teritoriul temporar ocupat sunt tratați în mod egal cu ceilalți studenți și integrați în activitățile generale ale instituțiilor¹⁵. MEC a confirmat, la rândul său, că integrarea acestora se realizează, în principal, prin programele educaționale și activitățile instituționale destinate tuturor studenților. O abordare similară se regăsește și în învățământul profesional tehnic, unde nu există acțiuni specifice pentru elevii din teritoriul ocupat.

Această abordare omite însă faptul că tinerii din regiune au fost formați într-un sistem educațional și informațional profund diferit, ceea ce i-a menținut deconectați de restul țării. În aceste condiții, integrarea lor nu poate fi limitată la includerea în programele generale ale instituțiilor de învățământ. Autoritățile trebuie să dezvolte intervenții dedicate pentru integrarea educațională și civică a acestor tineri. Acestea ar trebui să includă familiarizarea cu istoria recentă a Republicii Moldova, fundamentele juridice ale statului, funcționarea instituțiilor publice, drepturile și obligațiile cetățenești, alfabetizarea media, combaterea narațiunilor propagandistice despre Republica Moldova și comunitatea euro-atlantică, precum și înțelegerea parcursului european al Republicii Moldova.

O astfel de intervenție este importantă nu doar pentru acomodarea individuală a tinerilor, ci și pentru pregătirea procesului de reintegrare. Tinerii pot fi nu doar beneficiari ai reintegrării, ci și promotori activi și viitori ambasadori ai acestui demers. În lipsa unor programe dedicate, statul riscă să nu valorifice pe deplin această oportunitate strategică.

O componentă distinctă a integrării educaționale trebuie să vizeze informarea proactivă a tinerilor din teritoriul temporar ocupat cu privire la oportunitățile disponibile pe malul drept al Nistrului. Această intervenție este necesară deoarece accesul la informații despre cadrul instituțional național și oportunitățile oferite de autoritățile constituționale este limitat și fragmentat. În acest sens, autoritățile publice trebuie să dezvolte o comunicare strategică și țintită, adaptată acestui grup, care să asigure acces rapid la informații clare și verificate. O informare constantă și accesibilă poate contribui la creșterea încrederii și la facilitarea accesului efectiv al tinerilor la oportunitățile existente.

În prezent, paginile web ale BPR și ale MEC nu includ secțiuni separate dedicate tinerilor din teritoriul temporar ocupat, care să centralizeze răspunsuri la întrebări frecvente, informații clare privind procedurile aplicabile și oportunitățile educaționale relevante. În cazul BPR, secțiunea „Informații utile” vizează preponderent procesul de reglementare transnistreană, fără a răspunde nevoilor practice ale cetățenilor din regiune. Un model de bună practică îl reprezintă website-ul Ministerului Educației și Științei din Ucraina, care include o secțiune dedicată persoanelor din teritoriile ocupate și celor strămutate intern.

Figura 13. Exemplu de secțiune dedicată informării publicului-țintă din teritoriile ocupate pe pagina web oficială a Ministerului Educației și Științei al Ucrainei

The screenshot shows the official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The header is dark blue with the Ukrainian coat of arms and the ministry's logo. The main navigation bar includes links for 'Education', 'Science and Innovation', 'Legislation', 'Ministry', 'Press Center', and 'Access to Public Information'. A search bar is located on the right. Below the navigation, there are links for 'International Cooperation', 'Information for persons with TOT and VPO', and 'Ukrainians abroad'. The breadcrumb trail reads: 'Home → Ministry → About the Ministry → Information for persons with TOT and VPO'. The main heading is 'Інформація для осіб з ТОТ та ВПО'. Below this, there is a grid of links to various resources:

"Зимовий вступ" на нульовий курс	→	Типова освітня програма для ТОТ та модельні навчальні програми	→
Порядок визнання результатів навчання, здобутих на тимчасово окупованій території України	→	Найпоширеніші запитання-відповіді	→
Освітні центри	→	Рекомендації з онлайн-безпеки щодо роботи з учнями на ТОТ	→
Перелік територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій	→	Номери телефонів для консультування внутрішньо переміщених осіб та українців, які перебувають на ТОТ	→
Педагогічний патронаж для здобувачів освіти на ТОТ	→	Кадровий резерв	→

Sursa: Ministerul Educației și Științei al Ucrainei, [2026](#)

Accesul la învățarea limbii române și la resurse culturale

Integrarea copiilor și tinerilor din regiunea transnistreană depinde, în mod direct, de accesul la învățarea limbii române și la produse și servicii culturale în limba română. Deși interesul pentru studierea limbii române a crescut în ultimii ani, oportunitățile disponibile rămân limitate, în special pentru copii. Un indicator relevant este Programul național de studiere a limbii române, lansat în 2023 și destinat exclusiv adulților. În 2024, municipiul Tiraspol s-a clasat pe locul patru la nivel național după numărul de cereri depuse (622). În 2026, 1 200 de persoane din regiunea transnistreană s-au înscris în program, reprezentând 18,6% din numărul total de solicitări la nivel național¹¹⁶.

Interesul pentru educația în limba română este vizibil și în rândul familiilor cu copii. În ultimii cinci ani, numărul elevilor din cele opt școli cu predare în limba română, subordonate Chișinăului, a crescut constant, în pofida presiunilor exercitate de structurile de ocupație.

În septembrie 2025, pentru prima dată în ultimii 15 ani, numărul total al elevilor înscriși în aceste instituții a depășit pragul de 2 000. Deși creșterea este modestă în termeni absoluți, ea este relevantă în contextul declinului demografic accentuat din regiune și al mediului restrictiv, ostil și imprevizibil în care aceste instituții își desfășoară activitatea.

Școlile cu predare în limba română pot constitui punți de legătură între sistemul educațional național și copiii din regiunea transnistreană. Totuși, având în vedere capacitatea lor limitată, aceste instituții nu pot asigura, de sine stătător, acces larg la învățarea limbii române pentru copiii din regiune. Din acest motiv, este necesară o intervenție mai amplă, cum ar fi instituirea unui program național de studiere a limbii române destinat copiilor din regiune. Programul ar putea fi implementat cu sprijinul acestor instituții, dar și prin platforme digitale și alte formate educaționale flexibile. Un asemenea program, conceput pe termen mediu și lung, ar facilita integrarea generațiilor formate exclusiv sub ocupație militară rusă în spațiul educațional, cultural și lingvistic al Republicii Moldova.

Această propunere este cu atât mai relevantă în contextul modificărilor operate la Codul educației la începutul anului 2026¹¹⁷, care prevăd accesul la programe de studiere a limbii române pentru copiii reveniți din diaspora și pentru copiii cetățenilor străini. Extinderea acestor măsuri asupra copiilor din regiunea transnistreană, inclusiv asupra elevilor alolingvi înscriși în școlile cu predare în limba română, este necesară deoarece sprijinul lingvistic reprezintă o condiție esențială pentru incluziunea educațională. În 2024, în cele opt instituții cu predare în limba română erau înscriși 186 de elevi alolingvi, vorbitori nativi de limba rusă, iar integrarea lor lingvistică depindea, în mare parte, de eforturile individuale ale cadrelor didactice¹¹⁸.

Tot în acest context, sunt necesare câteva precizări privind propunerea Chișinăului, formulată la 26 februarie 2026 și reiterată la 16 aprilie 2026, în cadrul întâlnirilor în formatul 1+1 dintre reprezentanții politici în procesul de negocieri, privind trecerea celor 25 de școli cu predare în limba română în grafie chirilică la grafia latină, începând cu 1 septembrie 2026. Potrivit răspunsului BPR, la această etapă obiectivul Chișinăului este de a obține garanții că Tiraspolul nu va bloca acest proces, urmând ca detaliile tranziției să fie dezvoltate ulterior, în coordonare cu MEC¹¹⁹. Această abordare indică faptul că propunerea a fost formulată la nivel politic și de negociere, însă nu este, în prezent, susținută de un concept operațional clar. Astfel, nu există încă un plan de măsuri, o foaie de parcurs sau orice alt document de politici publice care să fundamenteze tranziția acestor instituții la grafia latină începând cu 1 septembrie 2026. În lipsa unui asemenea cadru, nu sunt clarificate elemente esențiale ale procesului, inclusiv necesarul de cadre didactice, adaptarea curriculumului, elaborarea și distribuirea manualelor și materialelor didactice, pregătirea elevilor și profesorilor pentru tranziție, precum și estimarea resurselor financiare, logistice și administrative necesare.

Pe lângă măsurile de sprijin lingvistic, integrarea copiilor și tinerilor din regiunea transnistreană presupune și acces la resurse culturale în limba română. În răspunsul său, MC a indicat intenția de a extinde promovarea programului național „Voucher cultural”, destinat tinerilor care au împlinit 18 ani, inclusiv prin intermediul canalelor MEC, pentru a ajunge la un număr mai mare de beneficiari din stânga Nistrului. O poziție similară a fost comunicată și în 2024¹²⁰. Totuși, având în vedere izolarea informațională și nivelul ridicat de rusificare a mediului cultural din regiune, acest instrument ar trebui extins către categorii mai largi de copii, după modelul unor mecanisme de tip „Culture Pass” aplicate în alte state europene, cum ar fi Franța și Slovacia^{121,122}. O astfel de măsură ar permite conectarea graduală a copiilor din regiune la spațiul cultural național și ar susține obiectivul strategic al reintegrării.

Capitolul 3.

Calea de urmat

Contextul geopolitic actual a readus reintegrarea regiunii transnistrene pe agenda publică. Războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei, apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană, crizele energetice și economice din regiune și creșterea dependenței acesteia de piața națională și europeană creează premise diferite față de perioadele anterioare. Totuși, autoritățile rămân insuficient pregătite pentru gestionarea unui eventual proces de reintegrare și a efectelor ocupației ruse. În lipsa unei pregătiri prealabile, procesele de dezocupare, demilitarizare, decriminalizare și democratizare a regiunii riscă să nu fie gestionate coerent și eficient. Răspunsul instituțional trebuie să se concentreze pe anticiparea riscurilor, elaborarea scenariilor de acțiune și dezvoltarea capacităților necesare pentru formularea, coordonarea și implementarea politicilor sectoriale de reintegrare.

Pornind de la vulnerabilitățile analizate mai sus, Cartea Albă propune un set de recomandări adresate instituțiilor competente, care pot contribui la o abordare structurată a pregătirii reintegrării educaționale.

Guvernul Republicii Moldova

- ▶ Să inițieze, ca punct de pornire, o evaluare a arhitecturii instituționale a reintegrării, pentru a obține un diagnostic clar al lacunelor legislative, deficiențelor de mandat, golurilor de responsabilitate între instituții, blocajelor de coordonare interinstituțională, lipsurilor de resurse și capacități de analiză și planificare strategică. Rezultatele evaluării ar trebui să fundamenteze măsuri concrete de consolidare instituțională, necesare pentru pregătirea reintegrării pe domenii sectoriale și gestionarea consecințelor ocupației ruse.
- ▶ Să constituie un grup de lucru interinstituțional privind pregătirea reintegrării educaționale, care să reunească instituțiile competente în domeniul educației, culturii, reintegrării, protecției copilului, drepturilor omului și comunicării strategice. Mandatul acestuia ar trebui să includă analiza problemelor, identificarea opțiunilor de politici și formularea unor direcții preliminare de acțiune.
- ▶ Să examineze oportunitatea instituirii unei platforme consultative privind reintegrarea, cu participarea mediului academic, societății civile și experților independenți, care să contribuie la aprofundarea dezbaterilor publice privind procesul de reintegrare și la valorificarea expertizei externe.
- ▶ Să includă pe pagina web oficială a Guvernului, de exemplu în secțiunea „Informații utile” a Biroului politici de reintegrare, informații centralizate privind oportunitățile educaționale disponibile pentru locuitorii regiunii transnistrene.

Ministerul Educației și Cercetării

- ▶ Să inițieze elaborarea, în coordonare cu actorii instituționali relevanți, a unui cadru național de educație pentru reintegrare, orientat spre pregătirea societății pentru acest proces prin consolidarea memoriei colective privind războiul moldo-rus din 1992, dezvoltarea cunoștințelor despre efectele ocupației ruse post-1992 și formarea rezilienței informaționale.
- ▶ Să lanseze un program de studiere a limbii române destinat copiilor din regiunea transnistreană, care ar putea fi implementat cu sprijinul școlilor cu predare în limba română din regiune, prin platforme digitale sau prin alte formate educaționale flexibile.

- ▶ Să asigure măsuri de sprijin lingvistic pentru elevii alolingvi din cele opt instituții de învățământ cu predare în limba română din regiunea transnistreană, pentru a facilita integrarea lor educațională și participarea deplină la procesul de învățare.
- ▶ Să lanseze un program distinct de integrare și acomodare a studenților originari din regiunea transnistreană, care ar putea include module introductive privind istoria Republicii Moldova, fundamentele juridice ale statului, cultura națională și parcursul european al țării. Un astfel de program ar putea integra și o componentă de dezocupare cognitivă, axată pe războiul moldo-rus din 1992 și efectele ocupației militare ruse post-1992, pentru a răspunde expunerii îndelungate a acestor tineri la propagandă sistematică și izolare informațională.
- ▶ Să includă pe website-ul instituției o secțiune dedicată tinerilor din teritoriul temporar ocupat, care să centralizeze informațiile relevante privind programele și oportunitățile oferite de MEC, procedurile aplicabile acestei categorii și răspunsurile la întrebările frecvente, pentru a facilita accesul rapid și clar la informație.

Ministerul Culturii

- ▶ Să desemneze, prin ordin intern, un secretar de stat și un funcționar public de conducere responsabili de problematica transnistreană, în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr. 545/2016.
- ▶ Să elaboreze o politică distinctă de memorie privind războiul moldo-rus din 1992 și ocupația rusă ulterioară, orientată spre formarea unor cunoștințe bazate pe fapte istorice despre război, efectele ocupației și realitățile post-1992 din regiunea transnistreană, precum și spre consolidarea înțelegerii publice a procesului de reintegrare.
- ▶ Să inițieze o platformă de discuții și consultări interinstituționale, cu participarea inclusiv a mediului academic și a societății civile, privind oportunitatea dezvoltării unei strategii de dezocupare cognitivă, ca parte a procesului de reintegrare politică, informațională, civică și cognitivă a populației din regiunea transnistreană.
- ▶ Să promoveze programul „Voucher cultural” în rândul publicului-țintă din regiunea transnistreană, utilizând toate canalele de comunicare disponibile.
- ▶ Să analizeze posibilitatea lansării unui program distinct de vouchere culturale destinat copiilor de diferite vârste din regiunea transnistreană, inclusiv celor înscriși în cele opt instituții de învățământ cu predare în limba română, pentru a facilita accesul acestora la produse și servicii culturale în limba română.
- ▶ Să sprijine inițiativele, proiectele și produsele culturale care abordează reintegrarea, memoria războiului moldo-rus din 1992 și efectele ocupației militare ruse.

Bibliografie

- 1 Misiunea Președintelui Ucrainei în Republica Autonomă Crimeea. 2023. „Strategia pentru dezocuparea cognitivă a Crimeei”, p. 4. <https://ppu.gov.ua/en/documents/strategy-for-cognitive-deoccupation-of-crimea/>, accesat la 22.04.2026.
- 2 „ministerul educației rmn”. 2026. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2025”, pp. 5-6. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 17.02.2026.
- 3 *Ibidem*, pp. 10; 22.
- 4 *Ibidem*, p. 11.
- 5 Novosti Pridnestrovia. 2025. „Aproximativ 4.000 de copii frecventează școli și grădinițe în Dubăsari”. <https://novostipmr.com/ru/content/dubossarskie-shkoly-i-detskie-sady-poseschayut-poryadka-4-tysyach-detey>, accesat la 15.01.2026.
- 6 Primul Transnistrean (Первый Приднестровский). 2024. „Școli mici: ce e de făcut?”. <https://tv.pgtrk.com/ru/news/20240404/143696>, accesat la 15.01.2026.
- 7 Novosti Pridnestrovia. 2022. „Problemele actuale din domeniul educației au fost discutate în cadrul unei întâlniri cu «șeful statului»”. <https://shorturl.at/yAmWI>, accesat la 12.12.2025.
- 8 *Ibidem*, p. 104.
- 9 „ministerul educației rmn”, op. cit., p. 6.
- 10 „ministerul educației rmn”. 2012. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților sale în anul 2017”, p. 2. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 15.01.2026.
- 11 *Idem*. 2026. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2025”, pp. 5-6. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 17.02.2026.
- 12 *Idem*. 2017. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților sale în anul 2012”, pp. 8; 13; 15. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 15.01.2026.
- 13 *Idem*. 2026. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2025”, p. 7. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 17.02.2026.
- 14 *Ibidem*, p. 7.
- 15 Novosti Pridnestrovia. 2026. „De la 1 septembrie, studenții din anul IV de la pedagogie ar trebui să aibă posibilitatea de a lucra în școli – «președintele rmn»”. <https://tinyurl.com/44sxspp7>, accesat la 05.02.2026.
- 16 *Ibidem*, pp. 8-9; 15-21.
- 17 Radio 1 (Radio Transnistria). 2024. „«Guvernul» depune eforturi pentru îmbunătățirea calității educației în școlile rurale”. <https://shorturl.at/ts2tp>, accesat la 16.01.2026.
- 18 Primul Transnistrean (Первый Приднестровский). 2014. „Îmbunătățirea calității educației în satele din Transnistria”. <https://tv.pgtrk.com/ru/news/20141209/26263>, accesat la 16.01.2026.
- 19 Novosti Pridnestrovia. 2022. „Problemele actuale din domeniul educației au fost discutate în cadrul unei întâlniri cu «șeful statului»”. <https://shorturl.at/yAmWI>, accesat la 12.12.2025.
- 20 „ministerul educației rmn”. 2026. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2025”, p. 9. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 17.02.2026.
- 21 *Ibidem*, p. 16.
- 22 Novosti Pridnestrovia. 2022. „Problemele actuale din domeniul educației au fost discutate în cadrul unei întâlniri cu «șeful statului»”. <https://shorturl.at/yAmWI>, accesat la 12.12.2025.

- 23 „guvernul rmn”. 2025. „Creșterea sistematică a salariilor în sectorul public”. <https://t.me/govpmr/5760>, accesat la 22.04.2026.
- 24 „sovietul suprem rmn”. 2026. „Raport privind executarea bugetelor republicane și locale, conturi (fonduri) bugetare speciale pentru anul 2025”, p. 36; p. 64. <https://vspmr.org/legislation/bills/viii-soziv/otchet-ob-ispolnenii-respublikanskogo-i-mestnih-byudjetov-spetsialjnih-byudjetnih-schetov-fondov-za-2025-god.html?¬e=1>, accesat la 22.04.2026.
- 25 *Idem.* 2024. „«administrația prezidențială» a discutat problema școlilor mici”. <https://vspmr.org/news/supreme-council/v-administratsii-prezidenta-obsudili-problemu-malokomplektnih-shkol.html>, accesat la 06.02.2026.
- 26 *Idem.* 2026. „Raport privind executarea bugetelor republicane și locale, conturi (fonduri) bugetare speciale pentru anul 2025”, p. 36. <https://vspmr.org/legislation/bills/viii-soziv/otchet-ob-ispolnenii-respublikanskogo-i-mestnih-byudjetov-spetsialjnih-byudjetnih-schetov-fondov-za-2025-god.html?¬e=1>, accesat la 22.04.2026.
- 27 *Ibidem*, p. 64
- 28 *Ibidem*, p. 64
- 29 *Ibidem*.
- 30 „ministerul educației rmn”. 2025. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru prima jumătate a anului 2025”, p. 106. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 17.12.2025.
- 31 „Împuternicitul pentru drepturile omului al rmn”. 2025. „Raportul împuternicitului pentru drepturile omului în rmn pentru anul 2024 «cu privire la starea respectării și apărării drepturilor și libertăților omului și civile în rmn»”, pp. 123-124; p. 131. http://www.ombudsmanpmr.org/doclady_upolnomochennogo.htm, accesat la 17.12.2025.
- 32 Novosti Pridnestrovia. 2025. „«Șeful ministerului educației»: în 2-3 ani, amortizarea fondului educațional din școli ar putea ajunge la 100%”. <https://novostipmr.com/ru/content/glava-minprosa-cherez-2-3-goda-iznos-uchebnogo-fonda-v-shkolakh-mozhet>, accesat la 18.12.2025.
- 33 Primul Transnistrean (Первый Приднестровский). 2013. „Sistemul de învățământ din Transnistria se adaptează la noile standarde educaționale rusești”. <https://tv.pgtrk.com/ru/news/20130329/4818>, accesat la 18.12.2025.
- 34 Novosti Pridnestrovia. 2026. „«președintele rmn» a instruit «ministerul educației» să finalizeze acreditarea școlilor transnistrene în Federația Rusă în 2026”. <https://novostipmr.com/ru/content/prezident-pmr-poruchil-minprosu-zavershit-v-2026-godu-akkreditaciyu>, accesat la 18.02.2026.
- 35 Primul Transnistrean (Первый Приднестровский). 2016. „Școlile din Transnistria se adaptează la noi standarde educaționale”. <https://tv.pgtrk.com/ru/news/20160531/44603>, accesat la 18.12.2025.
- 36 NewsMaker.md. 2023. „Noi manuale rusești de «istorie» au fost transmise Transnistriei. În acestea se povestește despre ucrainenii «neonaziști» și despre «eliberatorul» Putin”. <https://newsmaker.md/ro/noi-manuale-rusesti-de-istorie-au-fost-transmise-transnistriei-in-acestea-se-povesteste-despre-ucrainenii-neonazisti-si-despre-eliberatorul-putin>, accesat la 18.12.2025.
- 37 Novosti Pridnestrovia. 2025. „Peste 100 de cărți de la edituri rusești au fost donate Școlii nr. 14 din capitală”. <https://www.novostipmr.com/ru/content/stolichnoy-shkole-no-14-peredali-v-dar-bolee-100-knig-rossiyskikh>, accesat la 18.12.2025.
- 38 Școala din Transnistria. „Exemple de programe școlare pentru discipline academice (nivel de bază) pentru clasele 5-9 ale organizațiilor de învățământ general din «rmn». Exemplu de curriculum pentru disciplina «Istorie»”. https://schoolpmr.info/uchiteliam/programmy_uch/primernye-programmy-uchebnyh-predmetov-bazovyj-uroven-dlya-5-9-klassov-organizacij-obshhego-obrazovaniya-pmr-27-predmetov-2025-g/, accesat în 18.12.2025.
- 39 Universitatea „T. G. Șevcenco”. 2024. „Publicația Universității «T.G. Șevcenko» nr. 5-8 (547-550)”. <https://spsu.ru/images/files/izd-pgu/5-8547-550.pdf>, accesat la 18.02.2026.

- 40 *Idem*. 2019. „Centrul de contact pentru interacțiunea cu Rossotrudnichestvo este deschis”. <https://spsu.ru/news/3378-kontaktnyj-tsentru-po-vzaimodejstviyu-s-rossotrudnichestvom-otkryt-2>, accesat la 18.02.2026.
- 41 „ministerul justiției rmn. literatura juridică”. 2016. „«Decretul rmn» privind aprobarea noii ediții a cărții instituției de învățământ de stat «Universitatea de Stat din Transnistria numită după T.G. Șevcenko»”. <https://ulpmr.ru/ul/show/Jd4ST9GlaSnatWcAvjseB8qNF8vpjUHLmGZY>, accesat la 18.02.2026.
- 42 Novosti Pridnestrovia. 2025. „Ministerele Educației din Transnistria și Rusia au convenit să elaboreze un plan de activități comune pentru anul 2026”. <https://novostipmr.com/ru/content/ministerstva-prosvescheniya-pridnestrovia-i-rossii-dogovorilis-o/>, accesat la 18.02.2026.
- 43 Promo-LEX. 2025. „Copiii din regiunea transnistreană au ajuns și în 2025 în taberele de «reeducare» a copiilor ucraineni, organizate de centrul «Artek» din Crimeea ocupată”. <https://promolex.md/copiii-din-regiunea-transnistreana-au-ajuns-si-in-2025-in-taberele-de-reeducare-a-copiilor-ucraineni-organizate-de-centrul-artek-din-crimeea-ocupata/>, accesat la 18.02.2026.
- 44 „ministerul educației rmn”. 2026. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2025”, p. 12. <https://minpros.gospmr.org/about/9867>, accesat la 18.12.2026.
- 45 *Ibidem*, p. 25.
- 46 *Ibidem*, p. 25.
- 47 Centrul pentru Educație Civică „Almenda”. 2025. „Retrospectivă a anului 2025: Schimbări în accesul la educația ucraineană pentru copii și tineri în sistemul de învățământ superior”. <https://almenda.org/en/pidsumki-2025-roku-yakix-zmin-zaznala-sfera-dostupu-doukra%d1%97nsko%d1%97-osviti-ditej-ta-molodi-na-tot/>, accesat la 24.02.2026.
- 48 „sovietul suprem rmn”. 2026. „«legea rmn» cu privire la învățământ”. <https://shorturl.at/AiabD>, accesat la 18.02.2026.
- 49 Promo-LEX. 2025. „Copiii din regiunea transnistreană au ajuns și în 2025 în taberele de «reeducare» a copiilor ucraineni, organizate de centrul «Artek» din Crimeea ocupată”. <https://promolex.md/copiii-din-regiunea-transnistreana-au-ajuns-si-in-2025-in-taberele-de-reeducare-a-copiilor-ucraineni-organizate-de-centrul-artek-din-crimeea-ocupata/>, accesat la 23.02.2026.
- 50 *Idem*. 2025. „Cultul războiului și îndoctrinarea timpurie în grădinițele subordonate regimului de ocupație de la Tiraspol”. <https://promolex.md/cultul-razboiului-si-indoctrinarea-timpurie-in-gradinitele-subordonate-regimului-de-ocupatie-de-la-tiraspol/>, accesat la 24.02.2026.
- 51 MOCT. 2025. „Profesorii din Transnistria sunt obligați să folosească doar sintagma «popor transnistrean» atunci când se referă la locuitorii din regiune”. https://t.me/most_dnestr/1738, accesat la 24.02.2026.
- 52 „ministerul educației rmn”. 2026. „Ora unificată de clasă Istoria poporului transnistrean”. <https://minpros.gospmr.org/news/13613>, accesat la 24.02.2026.
- 53 Promo-LEX. 2025. „Notă Analitică: Propaganda și dezinformarea în regiunea transnistreană a Republicii Moldova/2025”, pp.33-36. <https://promolex.md/nota-analitica-propaganda-si-dezinformarea-in-regiunea-transnistreana-a-republicii-moldova/>, accesat la 24.02.2026.
- 54 *Idem*. 2025. „Pentru sute de elevi din stânga Nistrului, începutul anului școlar înseamnă continuarea pregătirii pentru război”. <https://promolex.md/pentru-sute-de-elevi-din-stanga-nistrului-inceputul-anului-scolar-inseamna-continuarea-pregatirii-pentru-razboi/>, accesat la 24.02.2026.
- 55 Clubul militar-sportiv „Scânteia” (Искра). https://t.me/VSK_ISKRA_OFFICIAL, accesat în 19.02.2026.
- 56 Site-ul oficial al satului Chițcani. 2025. „Cursanții Clubului militar-sportiv «Bars», filiala din s. Chițcani, participă de doi ani la tabăra militar-patriotică «MARS»”. <https://kickany.ru/index.php/18-sport/vsk-bars/279-kursanty-vsk-bars-fial-s-kitskany-na-protyazhenii-dvukh-let-prinimayut-uchastie-v-voenno-patrioticheskom-lagere-mars>, accesat la 19.02.2026.

- 57 Săptămânalul „Steaua”. 2025. „Transnistria: dacă vrei pace, pregătește-te de război. Republica nerecunoscută își educă și își instruieste armata încă de pe băncile școlii”. <https://zvezdaweekly.ru/news/20251071229-bKNUz.html>, accesat la 19.02.2026.
- 58 „ministerul securității rmn”. 2024. „Lecții de curaj și pace pentru școlari”. <http://mgb.gospmr.org/news/uroki-muzhestva-i-mira-dlya-shkolnikov/>, accesat la 24.02.2026.
- 59 Novosti Pridnestrovia. 2018. „Cincizeci de elevi s-au alăturat în cadrul Yunarmia”. <https://novostipmr.com/ru/content/polsotni-shkolnikov-vstupili-v-ryady-yunarmii>, accesat la 24.02.2026.
- 60 Misiunea Președintelui Ucrainei în Republica Autonomă Crimeea. 2023. „Strategia pentru dezocuparea cognitivă a Crimeei”. <https://ppu.gov.ua/en/documents/strategy-for-cognitive-deoccupation-of-crimea/>, accesat la 19.02.2026.
- 61 Promo-LEX. 2025. „Taberele de educație (ne)patriotică din regiunea transnistreană: cum sunt învățați copiii să apere regimul de ocupație cu arma în mână”. <https://promolex.md/taberele-de-educatie-nepatriotica-din-regiunea-transnistreana-cum-sunt-invatați-copiii-sa-apere-regimul-de-ocupatie-cu-arma-in-mana/>, accesat la 24.02.2026.
- 62 „președintele rmn”. 2022. „«președintele» a felicitat colectivul corpului republican de cadeți cu prilejul aniversării a 20 de ani”. <https://president.gospmr.org/press-sluzhba/novosti/prezident-pozdravil-kollektiv-rkk-s-20-letie-kadetskogo-korpUSA.html>, accesat la 19.02.2026.
- 63 Novosti Pridnestrovia. 2024. „Absolvire aniversară de 5 ani. «Președintele» a înmănat certificate cadetilor Suvorov medaliați”. <https://novostipmr.com/ru/content/5-yubileyyny-vypusk-prezident-vruchil-attestaty-suvorovcam-medalistam>, accesat la 19.02.2026.
- 64 *Idem*. 2026. „ministrul apărării: «în Transnistria a fost creat un sistem de educație militară complet și pe mai multe niveluri»”. <https://novostipmr.com/ru/content/glava-minoborony-v-pridnestrove-sozdana-polnocennaya-mnogourovnevaya>, accesat la 28.04.2026.
- 65 „ministerul afacerilor interne al rmn”. 2026. „Colegiul ministerului afacerilor interne privind rezultatele anului 2025. Probleme de personal. Instituții de învățământ”. <https://www.mvdpmr.org/itogi-operativno-sluzhebnoi-deiatelnosti-pmr/48223-kollegiya-mvd-po-itogam-2025-g-kadrovji-vopros-uchebnye-zavedeniya.html>, accesat la 28.04.2026.
- 66 Novosti Pridnestrovia. 2021. „Vadim Krasnoselski i-a felicitat pe absolvenții «institutului de drept» din Tiraspol al «ministerului afacerilor interne»”. <https://novostipmr.com/ru/content/vadim-krasnoselskiy-pozdravil-vypusknikov-tiraspolskogo-yuridicheskogo>, accesat la 19.02.2026.
- 67 *Idem*. 2024. „«institutul militar» al «ministerului apărării» a sărbătorit cea de-a 31-a aniversare”. <https://novostipmr.com/ru/content/voennomu-institutu-ministerstva-oborony-ispolnilsya-31-god>, accesat la 19.02.2026.
- 68 Promo-LEX. 2025. „Cum formează regimul de la Tiraspol viitorii soldați: copilăria în școala militară Suvorov”. <https://promolex.md/cum-formeaza-regimul-de-la-tiraspol-viitorii-soldati-copilaria-in-scoala-militara-suvorov/>, accesat la 22.04.2026.
- 69 *Idem*. 2025. „Cum sunt pregătiți copiii din regiunea transnistreană pentru război: copilăria petrecută în școala de cadeți”, <https://promolex.md/cum-sunt-pregatiti-copiii-din-regiunea-transnistreana-pentru-razboi-copilaria-petrecuta-in-scoala-de-cadeti/>, accesat la 22.04.2026.
- 70 Novosti Pridnestrovia. 2026. „Rezultatele Anului Poporului Transnistrean - 2025 au fost sintetizate în cadrul unei întâlniri cu «președintele»”. <https://novostipmr.com/ru/content/na-soveshchani-u-prezidenta-podveli-itogi-goda-pridnestrovskogo-naroda>, accesat la 19.02.2026.
- 71 „serviciul rmn pentru cultură și patrimoniu istoric”. „Rapoarte”. <https://culture.gospmr.org/2016-07-01-05-22-55/otchet/>, accesat la 19.02.2026.
- 72 „sovietul suprem rmn”. 2026. „legea rmn «privind bugetul republicii pentru anul 2025»” (versiunea din 17.03.2026), p. 73. <https://www.vspmr.org/legislation/laws/zakonodateljniie-akti-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-v-sfere-byudjetnogo-finansovogo-ekonomicheskogo-nalogovogo-zakonodateljstva/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-o-respublikanskom-byudjete-na-2025-god.html>, accesat la 22.04.2026.

- 73 WatchDog. 2025. „Regiunea transnistreană după criza energetică și în contextul alegerilor parlamentare 2025”. https://watchdog.md/wp-content/uploads/2025/09/Comunicat-presa_studiu-regiunea-transnistreana_sept2025.pdf, accesat la 27.02.2026.
- 74 Rada Supremă a Ucrainei. 2024. „Ordinul Cabinetului de Miniștri al Ucrainei nr. 897-r din 20 septembrie 2024 privind aprobarea planului de acțiune pentru restabilirea educației în teritoriile dezocupate pentru perioada 2024-2027”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-%D1%80#Text>, accesat la 23.02.2026.
- 75 Zona de Securitate. 2021. „Primul «extremist»: Boris Babaian a fost închis, timp de un an, de regimul de la Tiraspol pentru o postare pe Viber”. <https://zonadesecuritate.md/primul-extremist/>, accesat la 24.02.2026.
- 76 Centrul pentru Drepturile Omului ZMINA. 2024. „Profesori sub ocupație: cine ar trebui pedepsit pentru colaborare și care sunt problemele legislației”, <https://zmina.info/en/columns-en/teachers-under-occupation-who-should-be-punished-for-collaboration-and-what-are-the-problems-in-the-legislation/>, accesat la 15.04.2026.
- 77 Inițiativa media pentru drepturile omului. 2023. „Predarea iubirii față de Rusia”. Cum sancționează instanțele ucrainene colaboratorii din sistemul educațional. <https://mipl.org.ua/en/teaching-to-love-russia-how-ukrainian-courts-punish-collaborators-in-education/>, accesat la 15.04.2026.
- 78 Zmina. 2025. „Peste 3.200 de persoane au intrat în rezerva de personal pentru a lucra în teritoriile dezocupate — rezultatele proiectului experimental”. <https://zmina.info/news/kadrovij-rezerv/>, accesat la 19.02.2026.
- 79 „ministerul educației rmn”. 2025. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2024”, pp. 72-73. https://minpros.gospmr.org/files/Report/otchet_mp_zh_2024.docx, accesat la 19.02.2026.
- 80 UNICEF. 2025. „Education Needs Assessment for Refugee Children and Children with Special Educational Needs in the Transnistrian Region”, pp. 10-11. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/117526>, accesat la 23.02.2026.
- 81 „ministerul educației rmn”. 2025. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2024”, p.133. https://minpros.gospmr.org/files/Report/Gosdoklad_2024.docx, accesat în 23.02.2026.
- 82 „ministerul protecției sociale și al muncii rmn”. 2025. „Istoria formării comunității „poporului transnistrean”. https://minsoctrud.gospmr.org/news/istoriya_formirovaniya_obschnosti_pridnestrovskiy_narod.html, accesat la 24.02.2026.
- 83 *Idem*. 2024. „Luna Moștenirii Patriotice”. https://minsoctrud.gospmr.org/news/mesyachnik_patrioticheskoe_nasledie.html, accesat la 24.02.2026.
- 84 „ministerul educației rmn”. 2025. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2024”, pp. 85-87. https://minpros.gospmr.org/files/Report/Gosdoklad_2024.docx, accesat la 23.02.2026.
- 85 „ministerul protecției sociale și al muncii rmn”. n.d. „Instituții subordonate ministerului protecției sociale și muncii al rmn”. https://minsoctrud.gospmr.org/podvedomstvennyie_organizatsii/, accesat la 23.02.2026.
- 86 „Împuternicitul pentru drepturile omului al rmn”. 2024. „Raportul împuternicitului pentru drepturile omului în rmn pentru anul 2023 «cu privire la starea respectării și apărării drepturilor și libertăților omului și civile în rmn»”, p. 94. <http://www.ombudsmanpmr.org/download/DOKLAD-za-2023-god.rar>, accesat la 23.02.2026.
- 87 *Idem*. 2025. „Raportul împuternicitului pentru drepturile omului în rmn pentru anul 2024 «cu privire la starea respectării și apărării drepturilor și libertăților omului și civile în rmn»”, p. 118. <http://www.ombudsmanpmr.org/download/DOKLAD-za-2024-god..rar>, accesat la 23.02.2026.
- 88 *Idem*. 2024. „Raportul împuternicitului pentru drepturile omului în rmn pentru anul 2023 «cu privire la starea respectării și apărării drepturilor și libertăților omului și civile în rmn»”, p. 112-118. <http://www.ombudsmanpmr.org/download/DOKLAD-za-2023-god.rar>, accesat la 23.02.2026.
- 89 „ministerul protecției sociale și al muncii rmn”. n.d. „Baza de date de stat a copiilor rămași fără îngrijire părintească”. <https://minsoctrud.gospmr.org/children.php>, accesat la 23.02.2026.

- 90 „ministerul educației rmn”. 2025. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2024”, pp. 88; 133-134. https://minpros.gospmr.org/files/Report/Gosdoklad_2024.docx, accesat la 23.02.2026.
- 91 „Împuternicitul pentru drepturile omului al rmn”. 2024. „Raportul împuternicitului pentru drepturile omului în rmn pentru anul 2023 «cu privire la starea respectării și apărării drepturilor și libertăților omului și civile în rmn»”, pp. 70-71; 101-102. <http://www.ombudsmanpmr.org/download/DOKLAD-za-2023-god.rar>, accesat la 23.02.2026.
- 92 Promo-LEX. 2025. „Fără sprijin familial, dar cu uniformă militară: regimul de la Tiraspol militarizează educația copiilor orfani”. <https://promolex.md/fara-sprijin-familial-dar-cu-uniforma-militara-regimul-de-la-tiraspol-militarizeaza-educatia-copiilor-orfani/>, accesat la 24.02.2026.
- 93 Radio Europa Liberă Moldova. 2025. „Ultimele două școli-internat din Moldova, închise și pe hârtie. Ce se va întâmpla cu bunurile lor”. <https://moldova.europalibera.org/a/ultimele-doua-scoli-internat-din-moldova-inchise-si-pe-hartie-ce-se-va-intampla-cu-bunurile-lor/33375918.html>, accesat la 23.02.2026.
- 94 sovietul suprem rmn. 2025. „Conform mai multor articole din «codul contravențiilor administrative», vârsta răspunderii administrative a fost redusă de la 16 la 14 ani”. <https://vspmr.org/news/supreme-council/po-ryadu-statey-koap-vozrast-privlecheniya-k-adminotvetstvennosti-snijen-s-16-do-14-let.html>, accesat la 24.02.2026.
- 95 Novosti Pridnestrovia. 2026. „«președintele rmn» a propus rezolvarea problemei bullying-ului cu ajutorul complexului educațional Macarenco”. <https://novostipmr.com/ru/content/prezident-pmr-predlozhil-reshat-problemu-bullinga-s-pomoshchyu-ruvk-im>, accesat la 24.02.2026.
- 96 „ministerul educației rmn”. 2025. „Lección deschisă despre prevenirea și controlul bullying-ului”. <https://minpros.gospmr.org/news/13308>, accesat la 23.02.2026.
- 97 *Idem*. 2026. „ministerul educației a discutat despre implementarea programelor de stat, sprijinul pentru profesori și prevenirea bullying-ului”. <https://minpros.gospmr.org/news/13703>, accesat la 15.04.2026.
- 98 Novosti Pridnestrovia. 2022. „Complexul Educațional și de Formare A.S. Makarenko împlinește 25 de ani”. <https://novostipmr.com/ru/content/uchebno-vospitatelnomu-kompleksu-im-makarenko-25-let>, accesat la 23.02.2026.
- 99 „Împuternicitul pentru drepturile omului al rmn”. 2024. „Raportul împuternicitului pentru drepturile omului în rmn pentru anul 2023 «cu privire la starea respectării și apărării drepturilor și libertăților omului și civile în rmn»”, pp. 100-101. <http://www.ombudsmanpmr.org/download/DOKLAD-za-2023-god.rar>, accesat la 23.02.2026.
- 100 „procuratura rmn”. 2025. „Asigurarea statului de drept în procedurile penale și protejarea drepturilor minorilor sunt în centrul atenției procuraturii din Dubăsari”. <https://prokuror-pmr.org/voprosy-obespecheniya-zakonosti-v-ugolovnom-sudoproizvodstve-i-zashhity-prav-nesovershennoletnih-v-centre-vnimaninya-dubossarskoj-prokuratury/>, accesat la 23.02.2026.
- 101 „ministerul educației rmn”. 2025. „Raportul «ministerului educației al rmn» privind rezultatele activităților pentru anul 2024”, pp. 6-7. https://minpros.gospmr.org/files/Report/Gosdoklad_2024.docx, accesat la 23.02.2026.
- 102 Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. 2026. Răspunsul nr. 07-09/214/26 din 01.04.2026 la cererea de acces la informații de interes public nr. 231 din 01.12.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 103 *Idem*. 2026. Răspunsul nr. 10/2/26 din 02.01.2026 la cererea de acces la informații de interes public nr. 231 din 01.12.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 104 Academia de Științe a Moldovei. 2025. Răspunsul nr. 806-08/5 din 17.12.2025 la cererea de acces la informații de interes public nr. 299 din 28.11.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 105 Ministerul Culturii al Republicii Moldova. 2025. Răspunsul nr. 03/1-09/3427 din 10.12.2025 la cererea de acces la informații de interes public nr. 230 din 01.12.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.

- 106 Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare. 2025. Răspunsul nr. A/13-15-360 din 08.12.2025 la cererea de acces la informații de interes public nr. 227 din 28.11.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 107 Biroul politici de reintegrare. 2025. Răspunsul nr. 23-78-12617 din 10.12.2025 la cererea de acces la informații de interes public nr. 232 din 01.12.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 108 Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. 2026. Răspunsul nr. 07-09/214/26 din 01.04.2026 la cererea de acces la informații de interes public nr. 231 din 01.12.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 109 Guvernul Republicii Moldova. 2025. „Regulament privind organizarea și funcționarea Biroului politici de reintegrare din cadrul Cancelariei de Stat”. https://gov.md/sites/default/files/users-media/media-23/BPR/Regulament%20BPR_2025.aprobat.pdf, accesat la 20.04.2026.
- 110 Guvernul Republicii Moldova. „Hotărârea nr. 545 din 04.05.2016 cu privire la desemnarea funcționarilor publici responsabili de problematica transnistreană”. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=92582&lang=ro, accesat la 20.04.2026.
- 111 Ministerul Unificării din Coreea de Sud. 2025. „Cartea albă privind unificarea Coreei”, p. 191. https://www.unikorea.go.kr/web/eng_unikorea/contents/Publications_whitepaper, accesat la 28.04.2026.
- 112 Institutul de Politici Publice. 2025. „Barometrul de Opinie Publică 2025”, p. 45. <https://ipp.md/wp-content/uploads/2025/09/Sondaj-BOP-2025.pdf>, accesat la 28.04.2026.
- 113 Promo-LEX. 2026. „Conferință de presă organizată de Asociația Promo-LEX de prezentare a studiului sociologic «Percepțiile cetățenilor privind calitatea alegerilor și funcționarea proceselor democratice în Republica Moldova»”. <https://www.facebook.com/promolex.md/videos/913378074907950/>, accesat la 28.04.2026.
- 114 Biroul politici de reintegrare. 2026. „856 de tineri din regiunea transnistreană studiază pe locuri bugetare în instituțiile de învățământ profesional tehnic și universitar din dreapta Nistrului”, <https://gov.md/ro/comunicate-de-presa-bpr/856-de-tineri-din-regiunea-transnistreana-studiaz-pe-locuri-bugetare>, accesat la 28.04.2026.
- 115 Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. 2026. Răspunsul nr. 10/2/26 din 02.01.2026 la cererea de acces la informații de interes public nr. 231 din 01.12.2025, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 116 Zona de Securitate. 2026. „Peste 1200 de persoane din regiunea transnistreană s-au înscris la cursurile gratuite de limba română”, <https://t.me/zonasecuritate/2176>, accesat la 28.04.2026.
- 117 Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. 2026. „Parlamentul a adoptat modificările la Codul Educației în lectura a doua”. <https://mec.gov.md/ro/content/parlamentul-adoptat-modificarile-la-codul-educatiei-lectura-doua>, accesat la 26.02.2026.
- 118 Promo-LEX. 2025. „Drepturile omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Retrospectiva anului 2024”, p. 61. https://promolex.md/wp-content/uploads/2025/02/raport_drepturile-omului-in-regiunea-transnistreana-a-republicii-moldova.-retrospectiva-anului-2024.pdf, accesat la 26.02.2026.
- 119 Biroul politici de reintegrare. 2026. Răspunsul nr. 23-78-4298 din 15.04.2026 la cererea de acces la informații de interes public nr. 315 din 03.04.2026, formulată de Asociația Promo-LEX.
- 120 Ministerul Culturii al Republicii Moldova. 2024. Răspunsul Ministerului Culturii al Republicii Moldova nr. 03/1-09/3945 din 27.12.2024 la cererea de acces la informații de interes public formulată de Promo-LEX.
- 121 Consiliul Europei. n.d. „Vouchere culturale”. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/-/culture-vouchers>, accesat la 26.04.2026.
- 122 Comisia Europeană. 2022. „Franța: Abonamentul cultural pentru elevii de liceu”. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/news/france-culture-pass-secondary-school-pupils>, accesat la 26.04.2026.

www.promolex.md,
str. Petru Movilă 23/13,
MD-2004, Chișinău, Moldova
e-mail: info@promolex.md

